

Neerbosch, leren van het verleden

Seksueel misbruik op het Kinderdorp 1975-1985

Katinka Lünemann
Lisanne Drost
Marian van der Klein

Neerbosch, leren van het verleden

Seksueel misbruik op het Kinderdorp 1975-1985

Katinka Lünemann
Lisanne Drost
Marian van der Klein

Utrecht, November 2013

Inhoud

1	Inleiding	3
1.1	Achtergrond van het onderzoek	3
1.2	Opzet en uitvoering onderzoek	4
	Leeswijzer	6
2	Een tijdsbeeld van kinderdorp Neerbosch	7
2.1	Maatschappelijke veranderingen en seksuele vrijheden 1960-1990	7
2.2	Ontwikkelingen in organisatie en opzet van het kinderdorp	8
2.3	Kinderdorp Neerbosch een gesloten gemeenschap	11
3	Meldingen seksueel misbruik	13
3.1	Overzicht meldingen naar periode	13
3.2	Beschrijving meldingen 1975-1985	14
3.3	Beschrijving meldingen voor 1975	14
3.4	Vergelijking van de twee perioden	15
4	Seksueel grensoverschrijdend gedrag in Neerbosch periode 1975 - 1985	17
4.1	De directeur	17
4.2	Groepsleiders en andere medewerkers	19
4.3	Seksueel misbruik tussen jongeren onderling	21
4.4	Gevolgen van seksueel misbruik voor slachtoffer	21
4.5	Conclusie	21
5	Klachten over grensoverschrijdend gedrag en de reactie daarop	23
5.1	Zwijgen en indirecte signalen van de slachtoffers	23
5.2	Klachten niet serieus genomen	23
5.3	Reactie op seksueel misbruik: ontslagen	24
5.4	Reactie op klacht over oud-directeur in 1995-1996	25
5.5	Conclusie	26
6	Mogelijkheden tot herstel	27
6.1	Wensen van melders	27
6.2	Mogelijkheden van Lindenhout ten aanzien van de slachtoffers	27
6.3	Lessen voor de toekomst	29
6.4	Huidige beleid Lindenhout: preventie	31
6.5	Conclusie	31
7	Conclusie: Leren van het verleden	33
7.1	Kinderdorp Neerbosch en seksueel misbruik	33
7.2	Gewenste maatregelen	34
7.3	Organisatiecultuur en integriteitbeleid	35
	Literatuur	37
	Bijlagen	
1	Lijst van geïnterviewden naar functie	39
2	Verantwoording archiefonderzoek	39
3	Format meldingen Zorgbelang Gelderland	40

1 Inleiding

1.1 Achtergrond van het onderzoek

Seksueel misbruik in de residentiële jeugdzorg is een maatschappelijk probleem dat ver teruggaat in de geschiedenis. De uitkomsten van het onderzoek door de Commissie Samson in het rapport *Met zorg omringd en toch niet veilig* (2012) hebben dat nogmaals aangetoond.

Vanaf midden jaren negentig is er aandacht voor seksueel misbruik in de instellingen voor jeugd & opvoedhulp en worden protocollen opgesteld. In 2011 hebben de organisaties voor jeugd & opvoedhulp een landelijk kader omtrent seksueel overschrijdend gedrag vastgelegd: de richtlijn *Seksueel overschrijdend gedrag voorkomen, signaleren, melden en vervolgacties* (Lünnemann, Six & Smit, 2012). Door de commissie Samson heeft niet alleen de huidige aanpak van seksueel misbruik in de jeugdzorg meer aandacht gekregen. Er is ook meer besef ontstaan van seksueel misbruik in het verleden en de enorme impact ervan op de levens van de slachtoffers.

Ook Lindenhout, als rechtsopvolger van onder andere kinderdorp Neerbosch, is zich bewuster geworden van seksueel grensoverschrijdend gedrag in het verleden. Nog vóór het instellen van de commissie Samson kwamen er bij Lindenhout meldingen binnen van slachtoffers van seksueel misbruik in de jeugdinstelling Neerbosch, over de periode 1975-1985. Deze heeft Lindenhout gemeld bij de Commissie Samson.

Bij Nederland Heelt zijn na het eindrapport van de commissie Samson *Omringd door zorg, toch niet veilig* opnieuw meldingen over Neerbosch binnengekomen. Dit was voor Lindenhout aanleiding om een onafhankelijk onderzoeksbureau, het Verwey-Jonker Instituut, te vragen seksueel misbruik in kinderdorp Neerbosch (en de reactie daarop) te onderzoeken over de periode 1975-1985. De keuze voor deze tijdspanne hangt samen met het feit dat er meerdere klachten geuit waren over deze periode en dat een aantal van die klachten de toenmalige directeur betreffen. Het onderzoek heeft als doel 'te leren van het verleden door inzicht in het seksueel misbruik in de periode 1975-1985 en de omgang daarmee of reactie daarop in de periode zelf en daarna (naar aanleiding van een melding in 1995)'.

Voor dit onderzoek zijn vier onderzoeksmethoden toegepast:

1. Verdiepende interviews
2. Archief- en dossieronderzoek
3. Analyse meldingen
4. Beknopte literatuurstudie

Vanwege dit onderzoek naar seksueel misbruik opende Lindenhout in april 2013 bij Zorgbelang Gelderland een meldpunt. Daar zijn relatief meer meldingen over de periode vóór 1975 binnengekomen, dan over de periode 1975-1985.

Het onderzoek van het Verwey-Jonker Instituut heeft zich naar aanleiding daarvan uitgebreid. Bij de analyse van de meldingen is teruggedaan tot 1953 (het oudste jaartal van de meldingen). De vele meldingen van vóór 1975 maken duidelijk dat er al langer een cultuur was van grensoverschrijdend gedrag, voordat in 1975 de nieuwe directeur aantrad.

Een onderdeel van het onderzoek door het instituut betreft een verdieping van de gebeurtenissen via gesprekken en archiefonderzoek. De nadruk daarin ligt op de periode 1975-1985. De onderzoeksopdracht is niet uitgebreid met een verdiepend onderzoek naar de periode voor 1975. De verwachting is dat dit geen verdere inzichten zal opleveren dan de rapportage van de commissie Samson al laat zien over de gehele jeugdzorg. Het onderzoek over 1975 tot 1985 is bedoeld om meer te weten te komen

over een periode waarin er een patroon van misbruik kan zijn en waar de directeur van de instelling bij betrokken is.

Het verkrijgen van meer inzicht in patronen van seksueel misbruik is een belangrijk deel van het onderzoek. Bovendien heeft het onderzoek als doel inzicht te verkrijgen in de gewenste ondersteuning die Lindenhout alsnog kan bieden aan de slachtoffers. Ook is gekeken naar mogelijke maatregelen tegen eventuele plegers en werd onderzocht hoe Lindenhout in de huidige periode beter in staat kan zijn om seksueel misbruik te signaleren, te voorkomen en aan te pakken. Kortom, wat kan Lindenhout leren van het verleden, en kan Lindenhout nog iets betekenen voor de slachtoffers?

Bij dit onderzoek is een relativering op zijn plaats. Het achterhalen van wat er is gebeurd in het (verre) verleden is altijd lastig. Bij een taboeonderwerp als seksueel misbruik geldt dit des te meer. Wat er precies is gebeurd, is vaak niet te achterhalen: herinneringen zijn gekleurd door de ervaringen en de tijd die is verstreken. In archieven liggen geen kant en klare dossiers die inzicht geven in wat er exact is voorgevallen en hoe bestuur, directie of medewerkers daarop hebben gereageerd. De documenten in archieven verwijzen vaak indirect naar bepaalde gebeurtenissen en ontwikkelingen. En vaak zijn er in het geheel geen documenten, of zijn de documenten niet goed terug te vinden.

Wat betreft het achterhalen van seksueel misbruik via interviews (oral history) moet onderkend worden dat het naar buiten komen van slachtoffers met hun ervaringen, ook door een (anonieme) melding, een pijnlijke stap is. Het gaat om herinneringen aan een vernederende, verwarrende, pijnlijke periode die naar boven worden gehaald. Voor sommige slachtoffers is het naar buiten komen met de ervaring van seksueel misbruik een belangrijke stap in een helingsproces, voor anderen is de herinnering te pijnlijk en wordt het met moeite gevonden levensevenwicht weer verstoord. Bij het vertellen van ervaringen uit het verleden treden er overigens ook vaak hiaten aan het licht. Slachtoffers weten bijvoorbeeld vaak niet meer precies wanneer een en ander zich afspeelde.

Voor dit onderzoek hanteren we de definitie van 'seksueel misbruik' van de commissie Samsom. *'Seksueel misbruik van kinderen is seksueel contact van (jong)volwassenen met kinderen jonger dan 18 jaar (tot 1988 21 jaar). Deze lichamelijke contacten zijn tegen de zin van het kind of zonder dat het kind deze contacten kan weigeren. Daders zetten het kind emotioneel onder druk, dwingen het kind of weten door hun overwicht te bereiken dat het kind geen nee durft te zeggen tegen seksuele toenaderingen. Onder deze definitie valt tevens seksueel misbruik van groepsgenoten waartegen de volwassene uit hoofde van zijn functie bescherming had moeten bieden.'*

1.2 Opzet en uitvoering onderzoek

Het doel van het onderzoek is te leren van het verleden door inzicht in het seksueel misbruik in de periode 1975-1985 en de omgang daarmee of reactie daarop in de periode zelf en daarna (naar aanleiding van een melding in 1995).

De vraagstelling was:

1. Wat is er in het verleden (periode 1975-1985) voorgevallen wat betreft seksueel misbruik (patronen van seksueel misbruik)?
2. Welke maatregelen zijn gewenst jegens de slachtoffers (erkenning, excuses, hulp)?
3. Kunnen plegers ter verantwoording worden geroepen en zo, ja hoe?
4. Wat kan Lindenhout leren van de gevallen van seksueel misbruik in Neerbosch voor wat betreft de organisatiecultuur en het integriteitbeleid in het heden (het governancevraagstuk)?

Voor dit onderzoek hebben wij een combinatie van onderzoeksmethoden toegepast. De kern van het onderzoek bestaat uit een analyse van meldingen, interviews met sleutelfiguren en slachtoffers en archiefonderzoek. Daarnaast is er een beknopte literatuur- en documentenanalyse uitgevoerd.

Verdiepende interviews

Er zijn dertien verdiepende vraaggesprekken gehouden met zogenaamde sleutelfiguren, waaronder zes oud-medewerkers, twee voormalige bestuursleden van Lindenhout en een lid van de cliëntenraad (zie

Bijlage 1). Drie van de oud-medewerkers hadden zich gemeld bij Zorgbelang Gelderland of het Verwey-Jonker Instituut, anderen hebben we zelf opgezocht. In de gesprekken is onder meer ingegaan op de organisatie van het kinderdorp Neerbosch in de jaren zeventig en tachtig, de werksfeer en omstandigheden toen. Ook is de geïnterviewden gevraagd een cultuurschets van de organisatie in de periode 1975-1985 te geven. Vervolgens is er gekeken naar het seksueel misbruik in de periode. Waren de sleutelfiguren hiervan op de hoogte, waren er signalen en zo, ja wat gebeurde hiermee? Daarnaast is stilgestaan bij het heden en wat Lindenhout kan leren van de gebeurtenissen van seksueel grensoverschrijdend gedrag in het verleden op kinderdorp Neerbosch.

Naast de interviews met sleutelfiguren zijn er verdiepende interviews gehouden met vijf slachtoffers van seksueel misbruik uit de periode 1975-1985. Het streven was om alle slachtoffers van seksueel misbruik die zich hadden gemeld uit de periode 1975-1985 te interviewen. Dit was echter niet mogelijk, omdat niet alle slachtoffers wilden meewerken aan een verdiepend interview of omdat hun persoonlijke situatie een interview niet toeliet (bijvoorbeeld door verblijf in inrichting).

Tijdens de interviews is er onder andere gesproken over het leven op Neerbosch, het seksueel misbruik, de gevolgen van het seksueel misbruik en de verwachtingen en wensen naar Lindenhout. De interviews waren voor de slachtoffers (en onderzoekers) zeer intensief. Vanwege de privacy zijn de resultaten zo gepresenteerd dat niet herleidbaar is wie wat gezegd heeft of om welke plegers het zou kunnen gaan. Een uitzondering hierop is het noemen van de oud-directeur van Neerbosch in de periode 1975-1985.

Archief- en dossieronderzoek

Een andere belangrijke component van het onderzoek betreft het archief- en dossieronderzoek. De archieven van Neerbosch worden bij het Van 't Lindenhoutmuseum bewaard, op het terrein van de voormalige instelling. De archieven zijn onderzocht op stukken betreffende Neerbosch in de periode 1975-1986. Verder is er gekeken naar relevante stukken van voor 1975. Ook zijn enkele stukken uit de periode 1995-1996 opgespoord vanwege een klacht in 1995 over seksueel misbruik door de voormalige directeur en een groepsgeenoot begin jaren tachtig. Onduidelijk was wat het bestuur in die tijd heeft gedaan met deze klacht.

Het archiefonderzoek bestond uit het bestuderen van notulen van bestuursvergaderingen, algemene ledenvergaderingen, het MT en de vergaderingen van het pedagogisch beraad (een inhoudelijk pedagogisch overleg). Daarnaast zijn de personeelsdossiers van verschillende personen bestudeerd op redenen voor ontslag. Ook de pupillendossiers en correspondentie hebben we geraadpleegd, dit alleen wanneer andere bronnen (interviews, meldingen) daartoe aanleiding gaven. Een exact overzicht van de bestudeerde stukken treft u in Bijlage 2.

Analyse meldingen

Naast interviews en archiefonderzoek heeft het instituut alle meldingen, ook de meldingen van voor 1975, die bij Zorgbelang Gelderland zijn binnengekomen bestudeerd en geanalyseerd. Zorgbelang Gelderland maakte van de melding een kort verslag aan de hand van een format (zie Bijlage 3). De analyse van de meldingen geeft een beeld van de aard van het seksuele misbruik dat gemeld is en van de leeftijd en de sekse van de slachtoffers die gemeld hebben.

We kunnen op grond van de meldingen geen uitspraken doen over de omvang van seksueel misbruik in Neerbosch. Niet iedereen zal een melding willen doen. Bovendien zullen niet alle slachtoffers weet hebben gehad van het meldpunt dat bij Zorgbelang voor een beperkte periode was ingesteld. Daarnaast zullen er ook mensen zijn overleden. Het is eveneens niet te zeggen of Neerbosch afwijkt van andere instellingen in die tijd, wegens het ontbreken van gegevens hierover. Met andere woorden: we hebben geen steekproef van oud-pupillen die zijn bevraagd over het leven op Neerbosch en of zij slachtoffer waren van seksueel misbruik. Een dergelijk onderzoek is juist omdat het om seksueel misbruik in het verleden gaat, geen reële optie. Dat houdt ook in dat we geen uitspraken kunnen doen over het aantal slachtoffers van seksueel misbruik in Neerbosch ten opzichte van pupillen zonder ervaring met seksueel grensoverschrijdend gedrag op Neerbosch. Hierin wijkt het onderzoek niet af van het onderzoek naar aard en omvang van seksueel misbruik in het verleden van de residentiële jeugdzorg van de commissie Samson.

Beknopte literatuurstudie

Tot slot vond een beknopte literatuurstudie plaats naar seksueel misbruik in de residentiële jeugdzorg om de gebeurtenissen op Neerbosch en de reacties daarop in een breder perspectief te plaatsen.

Leeswijzer

We hebben in hoofdstuk 1 de achtergrond van het onderzoek omschreven. Vervolgens bespreken we de resultaten van het onderzoek. In hoofdstuk 2 geven we een tijdsbeeld van kinderdorp Neerbosch. Vervolgens gaan we in op het seksueel misbruik in kinderdorp Neerbosch in hoofdstuk 3 en 4. Eerst geven we een overzicht van de meldingen over de periode 1975-1985 en de periode voor 1975 in hoofdstuk 3. Daarna gaan we in hoofdstuk 4 dieper in op het seksueel misbruik dat plaatsvond in de periode 1975-1985. In hoofdstuk 5 staan we stil bij de maatregelen die zijn genomen, zowel de reacties in 1975-1985 als de reactie na een klacht in 1995. In hoofdstuk 6 beschrijven we de maatregelen die slachtoffers zouden wensen en de maatregelen die mogelijk zijn ten opzichte van de plegers. Ook gaan we in op de vraag wat geleerd kan worden van het verleden voor de organisatiecultuur en het integriteitbeleid in het heden. Tot slot komen we in hoofdstuk 7 tot een conclusie.

In een apart document zijn de conclusies en aanbevelingen van het onderzoek verwoord aan de hand van de vier onderzoeksvragen (Lünnemann, Van der Klein & Steketee, 2013).

2 *Een tijdsbeeld van kinderdorp Neerbosch*

Kinderdorp Neerbosch was gelegen buiten Nijmegen. Het was een echt dorp met allerlei voorzieningen, zoals een school, een kerkje, bakkerij, wasserij, drukkerij, fietsenmaker, moestuin, en een grote sporthal. Deze voorzieningen verdwenen langzaam van het terrein vanaf de jaren tachtig, en vanaf de jaren negentig is door de regionalisering en differentiatie binnen de jeugdzorg kinderdorp Neerbosch langzaam onherkenbaar geworden als aparte voorziening. In 1993 veranderde de naam Kinderdorp Neerbosch in Observatie- en behandelcentrum Neerbosch, om vervolgens enkele jaren later samen met andere internaten en centra voor dagopvang in Gelderland te fuseren tot de multifunctionele organisatie Lindenhout (zie voor de geschiedenis van Lindenhout het 150-jarig gedenkboek *Bewogen door kinderen*, 2013). Iets van de sfeer van het kinderdorp Neerbosch is nog te proeven als je op het terrein rondloopt: de ronde groepswoonings, het laantje met de huizen, het kerkje, een grote gemeenschappelijke moestuin en in de verte het sportcomplex en de begraafplaats.

In dit hoofdstuk geven we een algemene schets van kinderdorp Neerbosch in de jaren zestig tot negentig. We gaan in op de maatschappelijke veranderingen, het denken over seksualiteit en de omgang met elkaar op het dorp.

2.1 *Maatschappelijke veranderingen en seksuele vrijheden 1960-1990*

In de jaren zestig zien we zowel in de samenleving als in de kindertehuizen een verandering naar meer vrijheid, openheid en democratisering. Er vindt een ontwikkeling plaats naar een meer kindgerichte benadering, de afstand tussen het kind en de verzorgers wordt kleiner, allerlei vormen van sociaal contact op grond van vertrouwen en vrijwilligheid worden mogelijk. Het was in die tijd op Neerbosch, maar ook elders normaal dat kinderen die in de weekenden of in vakanties niet naar huis of elders konden, ondergebracht werden bij medewerkers (gezinnen en vrijgezellen). Het gebruik van harde straffen, zoals fysiek geweld en isolatie, was verwerpelijk geworden (Boutellier & Lünemann, 2006; *Bewogen door kinderen*, 2013; Timmerman e.a., 2012; Dekker, 2012).

De belangrijkste veranderingen in het denken over seksualiteit vonden plaats vanaf eind jaren zestig, begin jaren zeventig: acceptatie van seks voor het huwelijk en nieuwe denkbeelden over seksualiteit. Begin jaren zeventig kwam een nieuwe jonge generatie groepsleiders de jeugdinstanties binnen. Er kwam een meer permissieve houding naar seksuele contacten tussen jongeren onderling. Verliefdheden en seksuele contacten tussen jongeren werden vaker geaccepteerd, en in sommige tehuizen deed de anticonceptiepil zijn intrede. Ook werden seksuele gevoelens tussen groepsleiders en groepsleidsters geaccepteerd. Dit gold in de jaren zestig en zeventig niet voor seksuele gevoelens voor pupillen. De groepsleider moest altijd het belang van het kind voorop zetten, zich niet te veel binden aan een kind en er zorg voor dragen dat er geen erotische of seksuele gevoelens een rol spelen. Seksuele gevoelens van groepsleiders (m/v) voor pupillen (jongens en meisjes) werden daarom niet getolereerd (Timmerman e.a., 2012: 33-59; Dekker e.a., 2012: 208-213).

Als er toch sprake was van seksueel grensoverschrijdend gedrag of relaties tussen groepsleiders en pupillen, dan was daar in het geval van mannelijke groepsleiders en meisjespupillen wel enig begrip voor. Die seksuele grensoverschrijding was in de ogen van velen geen ernstige overtreding en werd niet gezien als misbruik. Tegen de achtergrond van het permissieve seksuele klimaat was weinig besef van risico's van heteroseksueel grensoverschrijdend gedrag van groepsleiders en medewerkers naar pupillen.

In jeugdzorg nam de aandacht voor seksueel misbruik in gezinnen in de jaren tachtig toe. Deze aandacht betrof vooral seksueel misbruik van de kinderen, dat plaatsvond voordat ze in de jeugdinstanties waren geplaatst. In de jeugdinstanties zelf bleven de ogen en oren lang gesloten. *'We zagen het*

niet' is het vaakst voorkomende antwoord van sleutelfiguren, dat te beluisteren was in het onderzoek naar aard en omvang van seksueel misbruik in de jeugdinstituten in de periode 1965-1990 (Timmerman e.a., 2012: 52). Pas in de jaren negentig worden seksuele contacten tussen groepsleiders en pupillen geïncrimineerd (Timmerman e.a., 2012: 33-57).

2.2 *Ontwikkelingen in organisatie en opzet van het kinderdorp*

De bestuursrechtelijke setting

Het kinderdorp Neerbosch was een protestants-christelijke instelling en werd bestuurd door de directie, bestaande uit een directeur met een adjunct-directeur, met daarboven het bestuur. In de jaren zeventig en tachtig bestond het bestuur uit ongeveer tien mensen, van oudsher notabelen. Het kwam maandelijks bij elkaar. De directeur bereidde de vergadering voor in de functie van secretaris. Naast de directeur waren ook de adjunct-directeur en het hoofd van de school aanwezig op de bestuursvergaderingen. Voorafgaand aan de vergadering werd altijd een psalm voorgelezen. Het bestuur zat vrij dicht op de organisatie van het kinderdorp, zo blijkt uit de notulen van de bestuursvergadering. Een oud bestuurder spreekt van drie onderwerpen: de algemene taken, financiën en schoolzaken. Onder de algemene taken valt van alles, ook personeelsproblemen, verloop onder personeel, pupillen die het ziekenhuis verlaten of verhuizen (zie bijvoorbeeld notulen bestuursvergadering 1976). Na de bestuursvergadering werd er gezamenlijk door bestuur en directie gegeten en gedronken. Bovendien was er een Algemene Ledenvergadering van de Vereniging Van 't Lindenhoutstichtingen Neerbosch, bestaande uit oud-bestuursleden en oud-directeuren (tussen de twintig en 25 personen waren doorgaans aanwezig op de ALV). Deze ALV kwam tweemaal per jaar bij elkaar om over financiële en organisatorische vraagstukken een besluit te nemen; het ALV stond boven het bestuur (notulen ALV). Na afloop werd met elkaar gegeten.

Het kinderdorp zelf was sterk hiërarchisch georganiseerd. De directeur stond veraf van de medewerkers en de kinderen. Het bestuur was nog meer op afstand van de medewerkers en pupillen. Vanaf midden jaren zeventig wordt het minder hiërarchisch en heeft de directeur meer contact met medewerkers en pupillen. De directeur die in 1975 aantreedt is een directeur van de nieuwe generatie, maar blijft mede dankzij zijn persoonlijkheid een directeur met een onaantastbaar gezag.

Democratisering op Neerbosch

Kinderdorp Neerbosch heeft grote veranderingen ondergaan tussen 1945 en 1975. In die periode werden langzaam maar zeker de grote slaapzalen afgeschaft, en kwamen er groepshuizen, later aangevuld met gezinshuizen en begeleid wonen projecten binnen en buiten kinderdorp Neerbosch. Begin jaren zeventig sijpelt de maatschappijkritiek van de jaren zestig in kinderdorp Neerbosch door. Een oud medewerker geeft aan dat vanaf 1972 het personeel mondiger werd. 'Het ging zo niet meer, er ging te veel mis en de kinderen waren de dupe.' Ook kinderen worden mondiger en klagen soms over een te autoritaire groepsleiding. Er zijn af en toe ook personeelsbezettingen. In 1982 wordt een bewonersraad ingesteld, mede wegens het vormingsaspect ervan voor de bewoners, aldus de toenmalige directeur (notulen ALV 7 juli 1982).

Dat er een kritische geest heerst, komt ook naar voren uit het archiefonderzoek, onder meer uit de verslagen van het pedagogisch beraad (een overleg van pedagogisch medewerkers over de gang van zaken op de leefgroepen) in 1975. Er is behoefte aan kwaliteitsverbetering op alle fronten. Het onderwerp begeleiding, van nieuwe groepsmedewerkers en van elkaar, komt in elk pedagogisch beraad aan de orde. Er is behoefte aan meer begeleiding, meer samenwerking onderling in het team, en betere samenwerking met mensen buiten het team. Ook willen de pedagogisch medewerkers professionalisering van de rapportage en casuïstiek overleg. Verder vragen ze om meer handvatten voor de invulling van de godsdienstige opvoeding gekoppeld aan problemen rond de seksuele opvoeding.

Daarnaast komt er kritiek van een aantal groepsleiders op de strenge straffen en wordt gepleit voor een meer humane aanpak van de jongeren. Dezelfde oud-medewerker: 'Er werden behoorlijk zware sancties uitgedeeld: om het minste of geringste werd iemand naar de isoleercel gestuurd. Dat was een kamer met niks erin op de zolder. Ik ben daar niet zo voorstander van en zei dat ook. Afzondering helpt niet. Daar verschilden de meningen echter over.'

In de jaren zeventig wordt meer belang gehecht aan de persoonlijke band tussen de groepsleiders en de kinderen en worden ouders meer betrokken. Persoonlijkheidsstoornissen, ontwikkelingsprocessen en nieuwe therapieën krijgen aandacht.

De kinderen zijn steeds ouder als ze op Neerbosch komen - 10 jaar of ouder, terwijl daarvoor kinderen vanaf de babytijd op Neerbosch woonden - en kinderen blijven ook korter: de algemene maatschappelijke tendens is om kinderen zoveel mogelijk dicht bij huis hulp te bieden en in gezinnen op te vangen, zeker jongere kinderen. De kinderen die naar Neerbosch komen, worden steeds vaker via een ondertoezichtstelling geplaatst en deze doelgroep heeft een zwaardere problematiek. Het aantal wezen neemt sterk af.

De opleidingseisen aan de groepsleiders worden hoger, en het personeel zelf dringt aan op coaching en meer duidelijkheid op papier. Er komen mogelijkheden tot bijscholing. Het is niet meer vanzelfsprekend dat groepsleiders vanuit ervaring en op grond van dienstjaren een leidinggevende positie krijgen. Begin jaren tachtig wordt de eerste pedagogisch coördinator van buiten aangetrokken.

De jaren zeventig op Neerbosch laten zich kenmerken door een groot verloop onder de medewerkers en de jaren tachtig kenmerken zich ook door bezuinigingen, zo blijkt onder meer uit de notulen van bestuursvergaderingen. Dit grote verloop heeft negatieve effecten op de kinderen, zo komt uit interviews met slachtoffers naar voren (zie voor een uitgebreid overzicht het gedenkboek *Bewogen door kinderen*, 2013).

Kinderdorp Neerbosch was een hechte gemeenschap; er was een sterke sociale betrokkenheid in de jaren zeventig en tachtig. Een oud-medewerker over die tijd: 'Er was een sterke wij-cultuur, wij tegen de rest. Neerbosch was echt een dorp, een groot terrein met alles erop en eraan, ver weg van Nijmegen. Dat dorpse was er tot eind jaren tachtig.'

Tegelijkertijd leefden de groepen erg op zichzelf. Een coördinator had meerdere groepen onder zich, en moest daarop toezicht houden. De coördinator had weinig zicht op wat er in andere groepen gebeurde. Groepsleiders zaten vooral op een eilandje met de kinderen, de directe collega's en de behandelend psycholoog, zoals de interviewresultaten met medewerkers en de verslagen van het pedagogisch beraad laten zien. Er was geen open cultuur, ieder kon een eigen plan trekken, maar kritiek leveren werd nauwelijks geaccepteerd. Een oud-medewerker geeft een voorbeeld: 'Op een van de zomerkampen, ik weet niet meer wanneer, was er een incident met agressie veroorzaakt door alcohol bij groepsleiding. Een jongen vertelde mij hierover. Toen ik dit aankaartte in het team kreeg ik iedereen over me heen. Het was overigens een juweeltje van een team, de groepsleider deed het altijd heel goed, maar dit punt was moeilijk bespreekbaar.'

Privé en werk door elkaar

Typerend voor de jaren zeventig en tachtig is dat privé en werk in Neerbosch door elkaar lopen. Groepsleiders, gezinshoofden, de directeur, pedagogisch coördinatoren, velen woonden (al dan niet met hun gezin) op Neerbosch. Groepsleiders waren intern en extern gehuisvest. Degenen die intern waren, hadden een kamertje op de groep. Er ontstonden relaties tussen medewerkers. Het was in die tijd heel gewoon dat kinderen in het weekend of in vakanties bij medewerkers thuis kwamen. Mede ingegeven door roosterproblemen werd van medewerkers verwacht dat zij kinderen in het weekend of in vakanties mee naar huis namen. Een oud-medewerker: 'In die tijd werd je onder druk gezet kinderen in vakantie of weekend mee naar huis te nemen, want er waren roosterproblemen. Aan mij werd ook gevraagd of ik kinderen meenam in het weekend. Ik heb het een keer gedaan, twee puberjongens, waar ik dan een heel programma voor had gemaakt. Ik was doodop na dat weekend en dan begon de werkweek weer. Ik wilde het daarom niet meer doen. Daar werd ik toen wel op aangekeken.' Groepsleiders en jongeren gingen heel vriendschappelijk met elkaar om, en hadden uitstapjes met elkaar. Veel kinderen hadden een goede tijd en genoten van de uitstapjes, of voelden zich opgenomen in een gezin. Door de sterke vermenging van werk met privé was er echter ook minder zicht op wat er plaatsvond.

Uit het archiefonderzoek komt naar voren dat het door elkaar halen van werk en privé soms tot grote problemen op leefgroepen kon leiden, zoals in het geval dat een medewerker zijn eigen vrouw had verlaten en met de echtgenote van een van de groepsleiders was vertrokken. Dit leidde ertoe dat een heel team in de ziektewet belandde. Verschillende personeelsproblemen rond de verwevenheid van privé met werk komen uit het archiefonderzoek en gesprekken met oud-medewerkers naar voren.

Pupillen op Neerbosch

Er woonden midden jaren zeventig tot midden jaren tachtig ruim honderd pupillen op Neerbosch. Daarnaast woonden er kinderen in gezinshuizen op en buiten het terrein, of was sprake van begeleid wonen. Er zijn eind jaren zeventig acht jongensgroepen en vijf gemengde groepen met een meerderheid van jongens. Er woonden dus veel meer jongens dan meisjes op Neerbosch. De groeps grootte varieerde van zes tot twaalf jongeren, meestal rond de tien (Lijst groepssamenstelling 1978).

Vanaf de jaren zeventig nam het aantal jongens toe en was er een dalend aanbod van meisjes. Dit leidde tot problemen, volgens het verslag van het pedagogisch beraad in 1976. Men is bang dat de druk voor de meisjes te groot wordt en dat er verharding ontstaat; de zeven meisjes in de Hut hebben het moeilijk met de jongens die daar omheen hangen. Hoewel uit dat verslag blijkt dat de spanningen tussen de seksen werden onderkend, is in de gesprekken met oud-medewerkers te beluisteren dat er weinig besef is van mogelijk seksueel grensoverschrijdend gedrag tussen pupillen onderling.

De jongeren die geplaatst werden, hadden veel meegemaakt. Sommigen waren wees, kwamen uit een gezin waar nauwelijks te eten was, werden verwaarloosd, mishandeld, seksueel misbruikt of sterk gedomineerd. Soms is een van de ouders alcoholist of zit moeder in de prostitutie. Sommige oud-pupillen voelden zich in de steek gelaten of gedumpte door hun ouders. Zoals een oud-pupil zei: 'Ik wil niks meer te maken hebben met mijn ouders, toen niet maar ook nu niet meer. Ik ben gedumpt op kerstavond op het politiebureau. Ouders dumpen kinderen niet.'

De jongeren genoten een relatieve vrijheid, afhankelijk van hun leeftijd. Sommigen kregen voor het eerst van hun leven zakgeld en voelden vrijheid vergeleken met de sterk gecontroleerde gezinnen waar ze uit kwamen. De jongeren leerden omgaan met geld, ze leerden koken en opruimen, en omgaan met de vrijheid om van het terrein af te gaan. 'Je werd daar opgevoed. Samen eten, koken, afwassen. Alles deed je samen. Toen ik op Neerbosch kwam had ik niks. Ik kreeg zakgeld en kleedgeld van Neerbosch. Met dat geld mocht je kleding kopen,' aldus een van de geïnterviewde oud-pupillen van Neerbosch.

Ook waren er allerlei activiteiten, zoals filmen, muziek maken in een bandje, sportwedstrijden. Maar ook grote jaarlijkse evenementen, zoals de vierdaagse en de Olympische spelen. Dezelfde oud-pupil: 'Een keer per jaar waren er Olympische spelen. Het hele dorp was dan omgetoverd tot een Olympisch dorp met ringen aan toe. Iedereen deed mee, elke groep was een land, wij waren Engeland.'

Kinderen, zeker vanaf de middelbare schoolleeftijd, lijken een grote vrijheid te hebben op Neerbosch. Ze konden van het terrein af als ze wilden en konden 's avonds uit. Hoewel er een tijd werd gesteld dat ze binnen moesten zijn, werd dit niet (altijd) gecontroleerd, zo komt uit de interviews naar voren. 'Ik had veel vrijheid op Neerbosch, dat was nieuw voor me, want in het pleeggezin waar ik daarvoor woonde werd ik flink gecontroleerd door mijn pleegmoeder, die bepaalde alles voor me.'

Werken op de groepen en pedagogisch beleid

Het werk van de groepsleiding was niet gemakkelijk, zoals de psychologe opmerkt: 'De groepsleiding had het moeilijk, de kinderen waren beschadigd en sommigen zwaar getraumatiseerd. Er waren kinderen die veel hadden meegemaakt, mishandeling, soms ADHD, getraumatiseerd - soms ook door seksueel misbruik. Sommige kinderen hadden geen zelfvertrouwen, dat was ze ook aan te zien. Zij werden vaak gepest, of ze vertrouwden niemand en daagden groepsleiding uit.' Maar waar het ook aan ontbrak was een duidelijk beleid. Groepsleiding klaagde erover dat de oude regels waren verwaterd, maar er geen helderheid was over de nieuwe regels. 'Mensen zijn gefrustreerd door het gemis aan duidelijkheid. Men wordt er wanhopig van. Kinderen komen vaak uit chaotische situaties, daar moeten we niet nog meer onduidelijkheid tegenoverstellen.' (Uit verslag pedagogisch beraad 26 mei 1978.) Er zijn grote verschillen in regels en wijze van handhaven van regels tussen de verschillende groepen, blijktens het archiefonderzoek en gesprekken met oud-medewerkers.

Binnen deze context moest de groepsleiding met de kinderen aan de slag. De een vond dat een uitdaging, de ander beschouwde het gedrag van het kind als een belediging of bedreiging, of begreep het niet. Er was ook bij sommigen sprake van onmacht in het omgaan met deze kinderen, zo komt uit de interviews naar voren. Sommigen waren erg repressief, duldden geen tegenspraak, terwijl anderen een zachte aanpak hadden.

De groepsleiding stond er regelmatig alleen voor. Het kwam voor dat een 20-jarige, net van school, alleen op de groep stond van oudere jongens of dat een jonge groepsleider zonder opleiding alleen op de groep stond. Een oud-pupil die op 18-jarige leeftijd in Neerbosch woonde en een opleiding tot

kinderverzorging volgde, vertelde dat zij door haar studie soms meer kennis had dan groepsleiders die geen kwalificatie Jeugdwerk hadden. Het was de taak van de behandelaren (psychologen) om bij de problemen in de opvoeding stil te staan en tot een goede en gepaste pedagogische aanpak te komen. Soms kon therapie aan het kind de begeleiding van het kind vergemakkelijken voor de groepsleiding.

Er was ook contact met andere jeugdinstellingen. Elke jeugdinstelling had een eigen kleur en specialisatie, en als een kind op de ene instelling niet goed kon aarden doordat de behandeling niet aansloot, kon het naar een andere instelling, soms op tijdelijke basis. Er was veel contact met andere jeugdinstellingen, aldus een geïnterviewde. Naast dat soms pupillen van de ene naar de andere instelling gingen, werd ook personeel uitgewisseld.

De huisregels die golden op de leefgroepen stonden vermeld in het 'Zwarte boek', het boek waar alle afspraken en regelingen in stonden, zoals de opnameprocedure, financiën, personeelszaken, medische dienst en sport en recreatie. Er waren ook opvoedkundige hoofdstukken over de godsdienstige opvoeding en kerkbezoek, drankgebruik en roken. Wat betreft gebruik van alcohol was de regel dat tijdens diensttijd (inclusief slaapdienst) alcoholgebruik verboden is. Op verjaardagen en bijzondere gelegenheden was (zwak)alcoholhoudende drank wel toegestaan onder begeleiding. De groepsleiding had veel beslissingsmacht over het wel of niet toestaan van televisiekijken, roken en vrije tijdsbesteding (Zwarte boek). Er stond in de jaren zeventig niets op papier rond seksualiteit of afstand en nabijheid tussen groepsleiding en pupillen, noch over belonen en straffen.

Midden jaren negentig wordt er beleid ontwikkeld rond seksualiteit en seksueel misbruik, mede onder invloed van het landelijke protocol 'Sexueel misbruik'. Er worden cursussen 'Preventie seksueel geweld' gegeven aan de pedagogisch medewerkers en er wordt een methodiekmap gebruikt waarin onder meer regelgeving vanuit de overheid is vastgelegd. Ook wordt een formulier gemaakt aan de hand waarvan het telefonische gesprek wordt gevoerd met de referent. Een van de punten is 'een vermoeden/klacht m.b.t. seksueel misbruik/geweld. Referenten bevragen is het laatste controlemiddel in de sollicitatieprocedure' (brief aan MT over het inwinnen van referenties; notulen van de ALV 11 juni 1996).

2.3 *Kinderdorp Neerbosch een gesloten gemeenschap*

Kinderdorp Neerbosch ontwikkelde zich in de jaren zeventig van een dorp met grote leefgroepen in barakken met slaapzalen tot een dorp met kleine leefgroepen, gezinsgroepen en begeleidwoningstrajecten. Er was sprake van vernieuwing, zowel in huisvesting als in omgangsvormen. De democratiseringsgolf van de jaren zestig bereikte ook Neerbosch. Het bracht een meer vertrouwelijke omgang tussen groepsleiding en pupillen met zich mee. Normen en waarden over omgangsvormen veranderden, wat leidde tot grote verschillen in omgangsvormen, regels en handhaving ervan tussen de verschillende leefgroepen. Werk en privé liepen door elkaar. Het was heel normaal dat pupillen die niet naar huis konden tijdens weekenden en vakanties ondergebracht werden bij (het gezin van) medewerkers, en dat jongeren bij een groepsleider op kamers gingen in het kader van begeleid wonen. Hoewel de gesloten gemeenschap door de democratiseringsgolf werd opengebroken, bleef het in de kern een gesloten gemeenschap waar een cultuur heerste van zwijgen; kritische vragen over het gedrag van groepsleiding of directie waren (nog) nauwelijks mogelijk. De directeur die in 1986 aantrad vond het kinderdorp een gesloten structuur, een grote familie waar te weinig openheid was. 'De ene hand wast de andere.' Hij zette een beleid in naar meer voorzieningen buiten Neerbosch in woonwijken en meer kleinschaligheid.

3 *Meldingen seksueel misbruik*

In dit hoofdstuk geven we een overzicht van de meldingen die binnen zijn gekomen bij Zorgbelang Gelderland, Lindenhout en het Verwey-Jonker Instituut. Eerst geven we een overzicht van de binnengekomen meldingen in paragraaf 3.1. Vervolgens beschrijven we de aard van het misbruik over twee perioden, te weten eerst de periode 1975-1985 (paragraaf 3.2) en daarna de periode van voor 1975 (paragraaf 3.3). We besluiten met een vergelijking van beide perioden in paragraaf 3.4.

3.1 *Overzicht meldingen naar periode*

Er hebben zich 34 slachtoffers van seksueel misbruik in kinderdorp Neerbosch gemeld in 2013. Daarnaast hebben 9 oud-medewerkers een melding gedaan. Ook hebben 2 oud-cliënten een melding gedaan die niet zelf slachtoffer waren.

In onderstaande tabel staan de meldingen uitgesplitst naar periode en oud-cliënt/oud-medewerker en bij wie de melding is binnen gekomen (Zorgbelang Gelderland, Lindenhout en Verwey-Jonker Instituut).

Tabel 1 meldingen naar periode

Periode/Melder	Voor 1975	1975-1985	Na 1985	totaal
Oud-cliënt	22	10	2	34
- Zorgbelang Gelderland	19	6	-	25
- Lindenhout	3	4	-	7
- Verwey-Jonker	-	-	2	2
Oud-cliënt, niet slachtoffer		2		2
- Zorgbelang Gelderland				
Oud-medewerker	2	7		9
- Zorgbelang Gelderland*	2	6		8
- Lindenhout		-		-
- Verwey-Jonker		1		1
	24	19	2	45

* Een van hen betrof de echtgenoot van een groepsleidster in de periode na 1975.

Bij Zorgbelang Gelderland hebben zich 25 oud-pupillen gemeld in de periode 15 april tot 1 juli 2013, 19 daarvan meldden seksueel misbruik in de periode voor 1975 en 6 over de periode 1975-1985. Ook meldden twee oud-cliënten zich die zelf geen slachtoffer waren, maar wel wisten van seksueel misbruik tussen 1975 en 1985. Bij Zorgbelang Gelderland hebben zich bovendien 5 oud-medewerkers en een echtgenoot van een oud-medewerkster gemeld om te vertellen over wat zij wisten van onoorbaar gedrag in Neerbosch in de periode 1975-1985, en 2 oud-medewerkers van voor 1975.

Bij Lindenhout hebben zich 4 slachtoffers gemeld die seksueel misbruikt zijn tussen 1975 en 1985 en 3 slachtoffers van voor 1975.

Ook bij het Verwey-Jonker Instituut hebben zich mensen gemeld. Een deel daarvan heeft zich vervolgens bij Zorgbelang Gelderland gemeld, maar 3 personen niet, namelijk 1 oud-medewerker die ook werkte in de periode 1975-1985 en 2 slachtoffers die seksueel misbruikt zijn na 1985.¹

3.2 *Beschrijving meldingen 1975-1985*

De tien meldingen van seksueel grensoverschrijdend gedrag in de periode 1975-1985 gaan over verschillende plegers.

Er zijn drie meldingen over de directeur. Daarnaast zijn er zes meldingen over negen medewerkers: zes groepsleiders, een leidinggevende, en twee mensen van het ondersteunend (medisch/onderwijs) personeel. Sommigen doen melding van seksueel misbruik door meerdere medewerkers. Acht medewerkers worden met naam genoemd. In bijna alle gevallen is er sprake van een (sterke) vertrouwensband tussen medewerker en pupil. Er zijn drie melding van seksueel misbruik die (ook) groepsgenoten betreffen (zie tabel 2).

Tabel 2 aantal plegers per melding

Plegers/meldingen	dir	Dir en pupil	1 med	2 med	3* med	pupillen
	2	1	3	2	1	1

* een van de medewerkers had de .leiding in seksueel misbruik met meerdere jongens tegelijk

Twee vrouwen hebben melding gedaan van seksueel misbruik, en acht mannen.

Vijf slachtoffers maken melding van seksueel misbruik door één persoon (groepsleider, directeur). Drie slachtoffers maken melding van seksueel misbruik door twee of drie medewerkers/ondersteunend personeel. Een slachtoffer maakt melding van seksueel misbruik door de directeur en een groepsgeenoot. Een slachtoffer maakt melding van seksueel misbruik door groepsgenoten.

De meeste slachtoffers waren tussen de 14 en 16 jaar tijdens het misbruik, bij twee mannen vond het misbruik vanaf hun twaalfde jaar plaats en één man was 10-11 jaar.

Een vrouw werd op haar achttiende eenmalig verkracht. De andere slachtoffers werden meerdere malen seksueel misbruikt. Bij vier meldingen is geen exact aantal keren genoemd, maar werd er gesproken over 'meerdere malen'. Drie meldingen spreken over een wekelijkse frequentie van seksueel misbruik.

Het seksueel misbruik vond doorgaans plaats over een langere periode. Bij drie meldingen betrof het een periode van twee jaar en drie meldingen langer dan twee jaar. Eenmaal werd gesproken over enkele maanden.

Het seksueel misbruik varieerde van anale penetratie, geslachtsgemeenschap, orale bevrediging, aftrekken en betasten. De dwang bestond vooral uit machtsmisbruik, manipulatie, inpalmen, dreigen en chantage. Ook als het seksueel grensoverschrijdende gedrag slechts eenmaal of enkele keren is voorgekomen, is er sprake van een langere periode waarin het slachtoffer de dreiging voelde.

3.3 *Beschrijving meldingen voor 1975*

Er kwamen bij Zorgbelang Gelderland relatief veel meldingen over de periode voor 1975 binnen, naast de drie meldingen bij Lindenhout. Er hebben zich in totaal 22 slachtoffers gemeld met seksueel geweldervaringen van voor 1975, verspreid over de periode 1953 tot 1975. Van deze 22 gingen negen meldingen van seksueel misbruik over de periode 1953-1965, waarvan er zes meldingen ook nog later speelden in de periode 1965-1975. Twaalf meldingen betroffen de periode 1965-1975. Van één melding ontbreekt de periode.

De meldingen gaan over veel verschillende plegers. Er worden 22 mannen bij naam genoemd en van vier wordt alleen de functie aangegeven. Daarnaast worden vier vrouwen bij de voornaam genoemd.

¹ Deze meldingen zijn niet mee genomen in het onderzoek omdat het slechts twee meldingen betreft, waarvan een anoniem.

Ook zijn er meldingen waarbij geen naam wordt genoemd. De mannen zijn beduidend vaker pleger van seksueel misbruik. Ook gaat het om verschillende functies, zoals groepsleiders, teamhoofden, stagiaires, leerkrachten, en medisch/ondersteunend personeel. In bijna alle gevallen is er sprake van een sterke vertrouwensband.

Er zijn twee meldingen waar het gaat om seksueel misbruik door groepsgenoten (een van deze meldingen betreft zowel seksueel misbruik door groepsgenoten als door een medewerker).

De door ons onderzochte meldingen betreffen 17 jongens en 5 meisjes. De leeftijd waarop het seksueel misbruik voorkwam varieert sterk. Een grote groep meldt seksueel misbruik dat plaatsvindt voor het tiende levensjaar (11 meldingen). Er zijn acht meldingen waar het seksueel misbruik plaatsvindt vanaf 10 jaar tot 15 jaar, en drie meldingen van seksueel misbruik vanaf het vijftiende jaar. In de periode 1945-1965 is bij drie van de negen meldingen het misbruik begonnen tijdens het derde levensjaar.

De duur van het misbruik loopt sterk uiteen. In periode tot 1965 zijn er vier meldingen waarin sprake is van misbruik over een periode van negen jaar of langer. Bij de meldingen in de periode 1965-1975 is dit niet voorgekomen. In de jaren 1965-1975 varieert de duur van het misbruik tussen enkele maanden (eenmaal) en maximaal zeven jaar (eenmaal). Bij de meeste meldingen was de duur van het misbruik twee jaar (n=3).

De frequentie van het seksueel misbruik varieert. De meeste meldingen spreken over 'meerdere malen', er worden echter geen exacte aantallen genoemd. In de periode voor 1965 is er een melding waarbij sprake is van een wekelijkse frequentie van seksueel misbruik. In de periode 1965-1975 is er eenmaal sprake van een eenmalig incident. Bij zes meldingen in de periode voor 1975 is de frequentie van het misbruik onbekend.

Het seksueel misbruik varieerde van anale penetratie, geslachtsgemeenschap, orale bevrediging, aftrekken en betasten. Naast het seksueel misbruik was er zowel in de periode voor 1965 als in 1965-1975 sprake van fysieke mishandeling en fysieke straffen (slaan, schoppen et cetera) en geestelijke mishandeling. De meldingen over deze periode gaan niet alleen over seksueel misbruik. Ze gaan ook, en soms vooral, over fysiek geweld, intimidatie, vernederingen en bedreigingen - wat veelvuldig voorkwam.

Deze combinatie van fysiek geweld, intimidatie en seksueel misbruik en het (soms zeer) langdurige misbruik van mannen als pleger met vooral jongens (onder de 13 jaar) als slachtoffer is ook de bevinding van Timmerman en collega's (2012). Zij analyseerden de meldingen van seksueel misbruik bij de Commissie Samson (Timmerman e.a., 2012: 334-338).

3.4 Vergelijking van de twee perioden

Als we de perioden met elkaar vergelijken dan zijn er twee grote verschillen: de duur van het seksueel misbruik is veel langer in de periode voor 1975 (en vooral voor 1965) en het seksueel misbruik is vooral voor 1965 sterk vermengd met praktijken van fysiek geweld, fysieke straffen, intimidatie en vernedering.

Dat voor 1965 de duur van het misbruik zo veel langer was, hangt samen met de jonge leeftijd waarop kinderen naar Neerbosch kwamen; sommige slachtoffers woonden er vanaf hun babytijd. Het jongste slachtoffer in de periode 1975-1985 was elf jaar oud en de maximale duur die wordt vermeld is vijf jaar.

In beide perioden zijn de plegers voornamelijk mannen en de slachtoffers zijn in meerderheid jongens.

4 *Seksueel grensoverschrijdend gedrag in Neerbosch periode 1975 – 1985*

In dit hoofdstuk gaan we dieper in op seksueel grensoverschrijdend gedrag in de periode 1975-1985. Eerst staan we stil bij het seksueel misbruik door de directeur in die periode (paragraaf 4.1). Vervolgens gaan we in op seksueel misbruik door medewerkers (paragraaf 4.2) en seksueel grensoverschrijdend gedrag tussen pupillen onderling (paragraaf 4.3). We gaan in op de gevolgen van het seksueel misbruik voor de slachtoffers in paragraaf 4.4., om in paragraaf 4.5 af te sluiten met een conclusie.

4.1 *De directeur*

Werk en privé liepen door elkaar in het kinderdorp (zie hoofdstuk 2). Ook bij de directeur die op het terrein woonde verbleven jongeren. Er konden drie jongens op een eigen kamer bij hem in huis wonen in het kader van begeleid wonen. In die periode hebben ongeveer tien jongens bij hem gewoond als 'begeleid wonen'. Daarnaast woonden er ook studenten uit Nijmegen bij hem op kamers.

Niet alleen woonden er jongens bij hem in huis, er kwamen ook jongeren (vooral jongens) bij hem op bezoek of zij logeerden er af en toe. Het was er gezellig, er werden spelletjes gespeeld en tv gekeken, er waren knabbels en chips en de jongeren konden drinken pakken. Ook nam de oud-directeur jongens mee op vakantie of hij nam een jongen mee naar een tenniswedstrijd in het buitenland. Het feit dat er jongeren bij hem logeerden en meegingen op vakantie, paste in het patroon dat kinderen bij het gezin van medewerkers werden ondergebracht tijdens weekenden en vakantie.

Het seksueel grensoverschrijdend gedrag vond onder meer plaats in de badkamer, waar de directeur alleen met de jongere was. Dat kinderen bij de directeur in bad gingen, was algemeen bekend. Kinderen vroegen bijvoorbeeld aan een docent: 'Is het normaal dat kinderen in bad gaan bij de directeur en chips krijgen?' Twee oud-medewerkers gaven expliciet in het interview aan dat zij dit gedrag niet wenselijk vonden, nu niet, maar ook in die tijd keurden ze het af. Het had tot gevolg dat die kinderen een uitzonderingspositie kregen en voor de andere kinderen was dat sociaal onwenselijk. Anderen hadden er in die tijd geen bezwaar tegen; het paste in de cultuur waar werk en privé door elkaar liepen.

Uit de meldingen komt naar voren dat de directeur een vertrouwelijke sfeer creëerde, en aandacht had voor kinderen. Dit veranderde in seksuele aandacht, wat uitmondde in seksuele handelingen, zoals orale bevrediging, aanraken van geslachtsorganen, zoenen en strelen met seksuele bedoelingen. Het deed fysiek geen pijn, en het werd soms ook als prettig ervaren. Dat maakt het allemaal verwarrend en schaamtevol. Een van de slachtoffers vertelt dat hij net zo lang argumenteerde met zichzelf tot het geen misbruik meer was. 'Het lijkt misschien wel krankzinnig, maar lange tijd hield ik mezelf voor, dat het helemaal geen misbruik was. En tegelijkertijd is dat ook weer niet helemaal waar.' De jongeren voelden zich ook overrompeld, zeker de eerste keer dat het gebeurde; ze waren er totaal niet op voorbereid omdat de sfeer zo vertrouwelijk was.

Een van de slachtoffers heeft bij de directeur op kamers gewoond. En hoewel de seksuele handelingen stopten toen hij verliefd werd op een meisje en niet meer wilde zoenen met hem, bleef er een continue spanning bestaan, door opmerkingen, blikken, en druk die werd uitgeoefend. Deze jongere moest voortdurend zijn grenzen, zichzelf, beschermen. Er was een grote afhankelijkheid van elkaar, waarbij de directeur in een machtspositie zat en de jongen afhankelijk was van de gunsten van hem en de bescherming die de directeur bood tegen zijn pleegouders. Daarentegen was ook de directeur afhankelijk van de jongere, omdat deze het geheim zou kunnen verbreken. Het slachtoffer geeft de kern van het seksueel misbruik als volgt weer: 'Hij was aangenomen om me te helpen. In plaats daar-

van gedroeg hij zich als een roofdier. Maakte misbruik van mij, en hij deed dat op zo'n manier, dat ik heel lang, soms nu nog, het idee had er zelf schuldig aan te zijn geweest.'

Het seksueel misbruik vond altijd plaats als de jongen alleen met de directeur was, maar er waren wel andere jongens in huis; zij zaten in een andere kamer en keken daar tv of deden spelletjes. Daarnaast vond het seksueel misbruik ook plaats in de auto of tijdens vakantie. Er was geen sprake van agressieve fysieke mishandeling. Het ging heel manipulatief. De seksuele overschrijdingen vonden plaats in een sfeer van vertrouwen, gezelligheid en exclusiviteit.

Een fragment waarin een slachtoffer het seksueel misbruik verwoordt:

'Het is heel dubbel allemaal. Enerzijds gaf hij me het gevoel ertoe te doen, anderzijds negeerde hij mij en mijn gevoelens totaal. Ik huilde, maar hij stak gewoon zijn tong in mijn mond. Hij had net gevraagd naar de dood van mijn ouders. Gevraagd wat ik nog van het ongeluk wist. Hoe bot mijn pleegouders ermee om waren gegaan. Hij had me net uitgelegd wat affectieve verwaarlozing was. Hij stond op, deed zijn zijden ochtendjas uit terwijl hij vertelde dat hij dat ding in Singapore gekocht had, stond in vol ornaat voor me, en besprong me, anders kan ik het niet formuleren. En ondertussen keek ik maar naar die vierkante Sony klokradio...'

Er waren ook jongens die zichzelf konden beschermen en hun grenzen konden aangeven door niet meer bij de directeur te logeren, of niet meer naar hem toe te gaan. Een van de oud-medewerkers vermeldt dat een pupil bij hem was gekomen met een klacht over de directeur, die bij hem op de badrand kwam zitten terwijl hij in bad zat - wat hij erg vervelend vond. Hierop is de directeur aangesproken, waarop deze zijn gedrag verklaarde met de opmerking dat hij alleen was komen zeggen dat de jongen wel het bad moest schoonmaken ('dat is toch heel normaal?'). Deze jongen is vervolgens nooit meer naar hem gegaan.

Het onderzoek laat zien dat algemeen bekend was dat kinderen bij de directeur in bad gingen. Er waren medewerkers die het niet gepast vonden en anderen hadden er minder moeite mee. De directeur was er open over; sommige jongens speelden in bad met eendjes als vorm van therapie. Ook in de verslagen die hij schreef over de pupillen was hij open over het in bad stoppen van de jongens en het bad vol schuim laten lopen. Zijn uitleg over gebeurtenissen in de badkamer werden niet in twijfel getrokken, mede op grond van zijn status als directeur. Bovendien paste het in de toenmalige cultuur waar professionele afstand tot de kinderen geen beleid was en privé en werk door elkaar liepen.

Uit de gesprekken met de oud-medewerkers en de meldingen van oud-medewerkers komt naar voren dat er geen concreet vermoeden was van seksueel misbruik door de directeur in de tijd dat het speelde. Wel was er een groepsleider die zag dat de kinderen van slag waren als ze bij hem waren geweest, maar hij wist niet waarom. Hij had geen signalen opgepikt van seksueel grensoverschrijdend gedrag. Een andere groepsleider vermeldt dat de jongens niets over seksueel grensoverschrijdend gedrag vermeldden als er werd gevraagd hoe het was bij de directeur. Ze zeiden wel: 'Hij is gek'.

Eén van de geïnterviewde medewerkers is in de jaren zeventig vertrokken omdat hij het pedagogisch niet juist vond dat kinderen bij de directeur in huis woonden, en met hem op vakantie gingen. Hij had een vermoeden dat er vreemde dingen konden plaatsvinden, maar had geen concrete aanwijzing van seksueel misbruik. Zijn bezwaren tegen deze vermenging van privé met werk en zijn vermoedens van onoorbaar gedrag waren niet bespreekbaar volgens hem, noch bij de toenmalige adjunct-directeur, noch bij een collega. Ook bij de politie zegt hij bot gevangen te hebben: 'Ik ben na mijn vertrek naar de politie gegaan, maar er was geen bewijs van strafbaar gedrag'.

Het onderzoek brengt aan het licht dat er achteraf gezien aanwijzingen zijn voor 'geseksualiseerd gedrag' van de directeur. Een oud-medewerker vertelt dat ze bepaald gedrag van de directeur nu in een ander daglicht ziet. Hij maakte bepaalde seksueel getinte opmerkingen, bijvoorbeeld de opmerking dat hij vooraan in de schouwburg wilde zitten zodat hij bij de balletdansers goed hun genitaliën kon zien. Ook ging hij niet serieus in op een klacht van seksueel grensoverschrijdend gedrag door een man van het ondersteunend personeel; hij wuifde het weg. Daarnaast werden op feesten, onder meer bij de directeur, veel seksistische grappen verteld en er werd flink gedronken. Een ander voorbeeld van geseksualiseerd gedrag is het volgende: een meisje moet voor hem dansen in haar bikini in ruil voor geld om de tandartsrekening te betalen, zo vertelt een slachtoffer (zij was het vriendinnetje van het meisje en zag dit toevallig toen zij langs het raam liep).

De directeur wordt door de oud-medewerkers getypeerd als enerzijds een charmante, joviale man die makkelijk contact maakte en anderzijds als iemand met autoriteit; hij was dominant, badinerend en liet zich weinig zeggen. ‘Hij had natuurlijk gezag, hij was een charmeur en hij kon goed manipuleren.’

De mate waarop een instelling lijkt op een totale institutie, een grotendeels van de buitenwereld afgesloten leefomgeving, met eigen strikte regels, kan een indicatie vormen voor het plaatsvinden van seksueel misbruik. Een internationale review maakt duidelijk dat seksueel misbruik vooral wordt toegeschreven aan charismatische leiders van dergelijke jeugdinstellingen, die een geseksualiseerde cultuur creëren waaraan je je moeilijk kunt onttrekken. Kinderen worden uitgenodigd en krijgen privileges, waardoor een sfeer van ‘topdogs’ ontstaat die zwijgen over wat er plaatsvindt (Timmerman e.a., 2012: 135). Zo iets kan ook hebben gespeeld rond de directeur bij wie enkele kinderen mochten komen, waar privileges golden als chips, cola, televisie kijken en in bad gaan, en waar seksueel grensoverschrijdend gedrag plaatsvond, een situatie waarin de slachtoffers zich uitverkoren voelden.

Vertrek directeur

Waarom vertrok de directeur? Een oud-medewerker die veel met hem samenwerkte vertelt dat de directeur als reden opgaf dat hij een hartaanval had gehad. In de extra mededeling van de directeur op 13 maart 1986 geeft hij zelf de twee voornaamste redenen aan: ‘1. Een groeiend gevoel van onmacht om mijn huidige functie, ook na ruim elf jaar, nog ten volle waar te maken. (...) 2. Een al vele maanden durende te hoge bloeddruk die thans medicinaal moet worden bestreden.’ In de notulen van de Algemene Ledenvergadering wordt gesproken van ‘metaalmoeheid’. Een oud-medewerker: ‘Het gonsde op een gegeven moment over de directeur, en toen is hij naar de Filippijnen vertrokken.’

In het archief zijn geen aanwijzingen gevonden van onoorbaar of seksueel grensoverschrijdend gedrag door de directeur. In de notulen van de bestuursvergadering staat: ‘Het bestuur beziet het besluit van de directeur met gemengde gevoelens’. Hij wordt vervolgens toegelaten als lid van de ALV, en blijft op die manier betrokken bij Neerbosch.

Volgens het gesprek met een oud-bestuurder had de directeur vlak voordat hij zijn vertrek aankondigde, het bestuur bericht ‘dat hij aangifte had gedaan van mishandeling door jongelui die hem hadden mishandeld omdat hij homoseksuele contacten had in een publiek park’. De oud-bestuurder vond het niet erg dat hij vertrok, maar zegt geen vermoeden te hebben gehad van seksueel misbruik van jongeren in Neerbosch. ‘Als ik maar enig vermoeden zou hebben van seksueel misbruik dan had ik toch nooit ingestemd met zo’n groots afscheid!’

Uit het gesprek met de directeur die hem opvolgde komt naar voren dat het bestuur op zoek was naar een directeur die netjes getrouwd was. In zijn oriëntatieronde hoorde hij verhalen over deze directeur in de zin dat hij altijd leuke jongens om zich heen had waar hij met zijn vingers niet van af kon blijven. ‘Hij was vrijgezel en er kwamen alleen jongens, dan ontstaan er snel verhalen. Maar er is in die tijd nooit een concrete klacht ingediend. Probleem is dat als jongens niets zeggen, dan blijft het vreemd gedrag, maar meer niet. Hij ging klef om met jongeren, maar dat is zo lastig om vast te stellen.’

We kunnen concluderen dat uit de gesprekken met oud-medewerkers en oud-bestuursleden en het archiefonderzoek niet naar voren komt dat er in die tijd concrete vermoedens waren van seksueel grensoverschrijdend gedrag door de directeur met jongeren in Neerbosch. Wel tekent zich af dat zijn homoseksuele contacten in het openbaar als risico werden gezien. Achteraf kunnen medewerkers het zich, na de informatie die naar buiten is gekomen door de slachtoffers, wel voorstellen dat er sprake is geweest van seksueel grensoverschrijdend gedrag. De oud-medewerker: ‘Naar aanleiding van de verhalen ben ik ervan overtuigd dat hij verschillende jongens heeft misbruikt. Hij palmde de kinderen in, het ging met piepkleine stapjes, zo werden de jongens er ingeluisd.’

4.2 Groepsleiders en andere medewerkers

Niet alleen de directeur, ook zeven andere mannelijke medewerkers (vooral groepsleiders) en twee mannen van het ondersteunend (medisch/onderwijs) personeel worden genoemd als plegers van seksueel misbruik in die tijd (acht worden met naam genoemd). Het zijn bijna allemaal losse meldin-

gen, dat wil zeggen dat meestal slechts één melder de genoemde persoon aandroeg. Twee broers hebben een melding over eenzelfde groepsleider. De slachtoffers wonen in verschillende leefgroepen. Het seksueel misbruik vond deels plaats tijdens vakantie en logeerpartijen buiten Neerbosch, of tijdens het begeleid wonen. Maar ook op enkele groepen vond seksueel grensoverschrijdend gedrag plaats.

De seksuele gedragingen gingen doorgaans niet gepaard met fysiek geweld. De dwang bestond vooral uit misbruik van gezag en vertrouwen, ernstig manipulatief gedrag, chantage en dreiging. Soms begon het met een verzoek tot vrijen, en bij weigering werd dit niet gerespecteerd. Of een vertrouwelijk samenzijn veranderde onverhoeds in een seksueel contact. Er is, achteraf, groot ongeloof: 'Je maakt het mee en toch niet.' Er treedt een vorm van distantiëren of dissociëren op. Ook werd er bedreigd, bijvoorbeeld dreigen een slecht rapport op te maken als de jongere niet mee wilde werken. Een melder spreekt van 'geweld in zijn stem en zijn handen, en zijn ogen spuwen vuur.' Seksuele gedragingen werden ondergaan uit angst. Ook wordt gesproken van dronken voeren en daarna in de slaap seksueel misbruikt worden. Sommige melders hebben naast hun eigen slachtofferschap de zorg voor hun broer(s) en/of zus(sen), waardoor ze extra kwetsbaar zijn. 'Ik durfde niet te veel van me af te bijten want ik wilde voorkomen dat ik uit de buurt van mijn zusjes zou worden gehaald.'

Uit veel verhalen komt naar voren dat er sprake is van een vertrouwelijke sfeer, dat er leuke uitstapjes zijn, of cadeautjes. Het seksueel grensoverschrijdende gedrag is onderdeel van het vertrouwelijk omgaan met elkaar. Een voorbeeld hiervan is onderstaand fragment, gebaseerd op een interview met een oud-pupil.

'Een jongere heeft een vertrouwensband met een groepsleider van een andere groep. Ze zijn veel samen en zij vertrouwt hem. Op een dag gaat zij met een vriendin motorrijden met hem en een andere groepsleider. Het is heel gezellig, er wordt gedronken en geblowd. Ze slapen bij de andere groepsleider. Als de anderen slapen wil de groepsleider vrijen, en zij wil niet. Na wat duwen en trekken pakt hij haar beet bij haar borsten en zij kan hem niet afweren. Later heeft hij haar nog vaker benaderd, betast en gezoend, dit kon ze niet voorkomen. Voor de buitenwereld leken ze goede maatjes.'

Naast seksueel misbruik in een-op-een contacten, is er ook een melding van seksueel misbruik in groepsverband waar een medewerker de leiding in had. In het huis van een groepsleider, waar twee of meer jongens tegelijk logeerden in het weekend, moesten de jongens zich uitkleden, insmeren, aaien, zoenen en aftrekken. Dit gebeurde meerdere keren in een jaar. Een andere melder spreekt van 'pijpcursussen' die plaatsvonden en 'jongens die de hoer moesten spelen'. Onduidelijk is of dit onder van (dezelfde) medewerker plaatsvond of dat dit alleen onder groepsgenoten plaatsvond waar oudere jongens leger waren.

Bijna alle oud-medewerkers zeggen in die tijd geen vermoedens te hebben gehad van seksueel misbruik door medewerkers, en niemand heeft vermoedens van ernstig seksueel misbruik. Een oud-medewerker werd vanuit haar beroep betrokken bij een klacht over een groepsmedewerker die een meisje seksueel misbruikt zou hebben, maar dit verhaal kon zij niet bevestigd krijgen. Daarnaast was zij bekend met seksueel grensoverschrijdend gedrag van een persoon betrokken bij Neerbosch, waarmee de samenwerking uiteindelijk is stopgezet. Een andere oud-medewerker was op de hoogte van een ontslag van een groepsleider door de directeur wegens onoorbaar gedrag, maar deze medewerker was niet bekend met ernstig seksueel grensoverschrijdend gedrag.

Achteraf kunnen de oud-medewerkers het zich nu wel voorstellen, als ze de verhalen horen van slachtoffers. Puzzelstukjes vallen in elkaar, bepaald vreemd gedrag wordt nu begrepen. Ze zeggen in die tijd geen bewustzijn te hebben gehad van mogelijk seksueel misbruik door groepsleiders en andere medewerkers binnen Neerbosch. Zoals een oud-medewerker zegt: 'Terugkijkend vind ik dat ik wat had moeten doen, maar toen wist ik het niet. Maar er speelde wel van alles en ik had een onderbuikgevoel van dit klopt niet, maar ik kon mijn vinger er niet op leggen wat er was. Ik ging altijd uit van het goede in de mens, ik kon er niet bij dat mensen zich aangetrokken voelden tot kinderen. Pas later hoorde ik via via van het misbruik.' Een andere oud-medewerker meldt dat de collega wel verliefd leek op een pupil, maar dat hij dat signaal zich toen niet bewust was.

De oud-medewerker die al snel na het aantreden van de directeur in 1975 was vertrokken, vertelde dat hij, toen hij niet meer op Neerbosch werkte, van een jongere hoorde dat deze weg was gegaan van Neerbosch omdat hij een 'ménage a trois' moest doen met een groepsleider en nog iemand. Toen dit

verhaal werd verteld, geloofde de oud-medewerker de jongere niet. Nu begint hij te twijfelen: 'Het zou zomaar waar kunnen zijn'. De melding over seks tussen jongeren onder regie van een medewerker bevestigt het verhaal van het regelmatig plaatsvinden van een 'ménage a trois'.

4.3 *Seksueel misbruik tussen jongeren onderling*

Er is één melding van gedwongen seks door een groepsgenoot, van degene die ook door de directeur seksueel werd misbruikt. Hij werd vooral 's nachts door deze groepsgenoot, die veel ouder was dan hij, seksueel misbruikt. Nu vermoedt hij dat deze groepsgenoot, die hem bij de directeur had geïntroduceerd, zelf ook door de directeur was misbruikt. Uit het archiefonderzoek komt naar voren dat over dezelfde jongen nog een klacht is binnengekomen en dat meer kinderen bang waren voor deze jongen.

Met oud-medewerkers is gepraat over grensoverschrijdend seksueel gedrag tussen jongeren onderling. Zij zeggen allemaal in die tijd geen weet te hebben gehad van gedwongen seks tussen jongeren onderling. Dat er onderling gevreeën werd, was wel bekend. Op seksualiteit tussen jongeren was geen eenduidige visie. Er waren medewerkers die vonden dat de kinderen een te grote vrijheid kregen, anderen vonden dat het tot de seksuele ontwikkeling van jongeren behoorde (zie ook hoofdstuk 2).

4.4 *Gevolgen van seksueel misbruik voor slachtoffer*

Veel slachtoffers nemen het zichzelf kwalijk: waarom heb ik niet van mij afgebeten? Heb ik foute signalen afgegeven, heb ik aanleiding gegeven? Enkelen voelen zich schuldig omdat ze het strelen en de aandacht ook plezierig vonden, of ze schamen zich voor lichamelijke reacties zoals een stijve penis en een natte vagina tijdens het misbruik. Ook al weten slachtoffers met hun ratio dat hen geen schuld treft en dat lichamelijke reacties onafhankelijk van hun wil plaatsvinden, toch blijft dat schuldgevoel knagen. Ook hebben slachtoffers moeite met het aangaan van een intieme relatie en problemen met seksualiteit. Een slachtoffer: 'In het begin van mijn relatie voelde ik mij smerig en vond mezelf besmettelijk.' Ook kan het bijdragen aan twijfel over de seksuele identiteit.

Uit onderzoek onder weten we dat slachtoffers van seksueel misbruik een reeks van fysieke en psychische klachten ontwikkelen (zie bijvoorbeeld Nachtegaal, 2012). De slachtoffers die we hebben gesproken, hebben allemaal fysieke en psychische klachten, zoals rugklachten, darmklachten, longproblemen en pijnklachten. Verschillende slachtoffers slikken elke dag pijnstillers of antidepressiva. Daarnaast spreken alle slachtoffers van een gebrek aan zelfvertrouwen. Sommigen hebben posttraumatische stressklachten, waaronder flashbacks. Enkelen zijn een periode alcohol en/of gokverslaafd geweest. Velen hebben jarenlang (in perioden) therapie gehad. Het verwerken van het seksueel misbruik is een lang proces, en het gaat met vallen en opstaan en kleine stapjes.

Ook is er ten gevolge van het seksueel misbruik, in combinatie met de geheimhouding en het niet geloofd worden, een gevoel van anders zijn. Zoals een van de geïnterviewde slachtoffers zegt: 'Er is een sterk gevoel van anders zijn, dat anderen je niet begrijpen, dat je niet geaccepteerd wordt. Een heel sterk gevoel dat je je moet verdedigen, moet verantwoorden.' Ook is er enorme eenzaamheid. Het is moeilijk om contact te maken met anderen en slachtoffers voelen zich er alleen voorstaan. 'Ik voelde me zo verdomd alleen, ik hoorde er niet bij. Ik heb lange tijd als een kluizenaar geleefd, ik leefde vooral 's nachts en heel oppervlakkig. Mensen zeiden tegen me: 'Je hebt een muur om je heen'.

4.5 *Conclusie*

Er zijn 10 meldingen van slachtoffers binnengekomen over seksueel misbruik in de jaren tussen 1975 en 1985. Drie meldingen betroffen de directeur, de andere meldingen betroffen groepsleiding en andere medewerkers en groepsgenoten. Er is niet alleen melding gemaakt van seksueel misbruik in een-op-een relaties tussen medewerker en pupil, maar ook van seksueel misbruik in groepsverband onder leiding van een medewerker. Ook was er melding van seksueel misbruik door een oudere groepsgenoot. Het seksueel misbruik heeft enorme fysieke en psychische gevolgen gehad voor de slachtoffers.

De oud-medewerkers hadden geen besef van het seksueel misbruik door de directeur in die tijd, hoewel een enkeling wel vond dat hij te weinig afstand hield tot de kinderen. Ook was er weinig besef van seksueel grensoverschrijdend gedrag door groepsleiding en andere medewerkers. 'Ik wist het niet, ik was in die tijd naïef', is een opmerking die vaak is gemaakt door de oud-medewerkers. Dit komt overeen met wat Timmerman en haar collega's vonden toen zij sleutelfiguren ondervroegen over seksueel misbruik in die periode (Timmerman et al., 2012).

Wat betreft de directeur lijkt ook een rol te spelen dat hij heel open was over zijn omgang met jongeren, het samen met jongeren op vakantie gaan en activiteiten ondernemen. Ook was hij open over het in bad gaan van jongeren. Het paste in het patroon waar werk en privé door elkaar liepen. Bovendien werd er mede door zijn status als directeur niet getwijfeld aan zijn intenties en gedrag.

Het zijn bijna allemaal losse meldingen, dat wil zeggen dat de genoemde medewerkers meestal door slechts één melder naar voren zijn gebracht. De slachtoffers wonen in verschillende leefgroepen. Het onderzoek heeft geen aanwijzingen gevonden dat er een netwerk bestond van medewerkers die in afstemming met elkaar seksuele contacten organiseren met jongeren. Ook hebben wij geen aanwijzingen gevonden dat er contacten waren tussen de directeur en medewerkers wat betreft het seksueel misbruik. Er lijkt in die tijd weinig besef te zijn bij de medewerkers van risico's van seksueel grensoverschrijdend gedrag van groepsleiders en medewerkers naar pupillen toe.

5 *Klachten over grensoverschrijdend gedrag en de reactie daarop*

In dit hoofdstuk staan we stil bij klachten over seksueel misbruik in de periode 1975-1985 en de reactie op de klachten. Eerst gaan we in op het zwijgen van slachtoffers en indirecte signalen (paragraaf 5.1), klachten die niet serieus worden genomen (paragraaf 5.2), en reacties op seksueel grensoverschrijdend gedrag in de periode 1975-1985 (paragraaf 5.3). Daarna gaan we in op de reactie van het bestuur van Neerbosch op een klacht in 1995 over de directeur in paragraaf 5.4. We sluiten af met een conclusie (paragraaf 5.5).

5.1 *Zwijgen en indirecte signalen van de slachtoffers*

Zwijgen

In de periode van het misbruik werd vooral gezwegen over seksueel grensoverschrijdend gedrag. De jongeren zelf spraken bijna nooit met anderen over het misbruik in die tijd; over het seksueel misbruik door de oud-directeur en andere medewerkers werd ook gezwegen.

De reden om niet naar groepsleiding te gaan was schaamte. Een oud-pupil: 'Ik heb het nooit gezegd tegen mijn voogdes; puur uit schaamte. Ik kreeg het er niet uit. Ik kan het wel vertellen, maar als ik dan weer terug moet? Ik hield mijn mond dicht. Ik was heel gesloten. Ik keek altijd naar beneden. Zij voelde wel dat er iets niet klopte. Zij zorgde er uiteindelijk voor dat ik ergens anders naartoe kon gaan. Maar ik heb er nooit over gepraat.' En een ander slachtoffer: 'Ik stond op het punt om het aan een groepsleider te vertellen, maar ik schaamde me en was bang om niet geloofd te worden. Het gedrag stond zo ver af van de norm. Ik voelde me ook medeplichtig omdat er geen fysieke dwang was.'

Het gevoel toch niet geloofd te worden is sterk aanwezig onder de slachtoffers. Anderen vertellen dat ze niets durfden te vertellen uit angst. Er werd ook gedreigd, er werd bijvoorbeeld gezegd: 'Ik maak een slecht rapport over je en dan kom je hier niet weg', of toen hij bij de groepsleider inwoonde en nergens naartoe kon: 'Ik zet je op straat'.

Indirecte signalen

Twee slachtoffers zonden naar hun zeggen wel indirecte signalen uit door zich agressief te gedragen en veel te spijbelen. Dit gedrag werd niet begrepen, er werd niet gevraagd naar het waarom. 'Als iemand bijvoorbeeld veel spijbelt, moet je vragen waarom. Niemand heeft ooit aan me gevraagd waarom ik zo veel spijbelde', aldus het slachtoffer.

Deze beide mannen vertellen ook over een poging tot zelfmoord als hulpkreet. Deze hulpkreten werden echter niet opgepakt. De slachtoffers voelden geen betrokkenheid; er werd ze niet concreet gevraagd naar de reden van het letsel dat ze zichzelf toebrachten, er werd niet doorgevraagd, niet op de eerstehulppost, noch door de psycholoog of de groepsleiding. Dit werd door een van de oud-pupillen opgevat als: de groepsleiding weet ervan, maar wil er niets over horen, want ze zijn bang dat ze hun baan verliezen.

5.2 *Klachten niet serieus genomen*

Drie melders hebben er wel over gesproken met anderen. Een van hen vertelt dat hij het een groepsleider heeft verteld, maar dat hij niet werd geloofd. Daarnaast heeft een slachtoffer het gemeld bij haar voogd, maar zij werd niet serieus genomen door de voogd. Zijn reactie was volgens haar: 'Dan had je maar niet met hem mee moeten gaan.' Deze ontkenning en niet serieus genomen worden heeft haar vreselijk gekwetst en heeft een sterke invloed gehad op haar leven. Een ander heeft bij de voogd

wel de mishandeling gemeld, maar niet het seksueel misbruik. Ook hier nam de voogd de klacht over het fysieke geweld niet serieus: 'Een tik af en toe kan geen kwaad.' (Overigens is deze persoon in 1982 ontslagen, zie hieronder.)

5.3 *Reactie op seksueel misbruik: ontslagen*

Ondanks het feit dat de meeste slachtoffers zwegen en dat klachten niet serieus werden genomen, blijkt uit de personeelsdossiers van de door melders genoemde plegers dat twee mannelijke groepsleiders in de jaren tachtig zijn ontslagen wegens (seksueel) grensoverschrijdend gedrag, evenals een medewerker verbonden aan Neerbosch. Ook blijkt uit een brief aan de medewerkers dat midden jaren negentig nog een andere mannelijke groepsleider van zijn taak werd ontheven.

Ontslag twee groepsleiders

In 1982 werd een groepsleider ontslag aangezegd wegens problemen rond functioneren, sterke vermenging van privé en werk en het in aanwezigheid van kinderen maken van erotische opmerkingen. Uit het personeelsdossier komt naar voren dat de man niet aanspreekbaar was op zijn gedrag: 'Hij is niet te begeleiden. Noch door team of coördinator. De begeleiding stuitte af op onder meer uitspraken van de heer zelf zoals: 'Zo ben ik nu eenmaal'. Het was evenmin aanvaardbaar dat de heer een jongen uit een andere groep diepgaand betrok bij zijn privé relatieproblematiek. Er was soms meer sprake van een kind-opvoeder relatie dan omgekeerd.' De man is zelf vertrokken en niet ontslagen. Verschillende oud-medewerkers met wie is gesproken wisten van dit vertrek, wat zij overigens als een ontslag van een groepsleider formuleerden. Een van de meldingen betrof deze persoon (er was ook een melding over deze persoon wegens seksueel misbruik in de periode voor 1975).

In 1987 vond ontslag op staande voet plaats van een persoon waarover een melding is binnengekomen bij Zorgbelang Gelderland. De medewerker werd op staande voet ontslagen wegens seksuele contacten met een aan zijn zorg toevertrouwde minderjarige jongen. Dit seksueel misbruik vond meerdere jaren plaats. De pupil woonde eerst in de groep waar hij groepsleider was, vervolgens woonde de pupil bij hem op kamers in het kader van begeleid wonen, en daarna nog enige tijd als pleegkind. De zaak kwam aan het rollen door een aangifte van seksueel misbruik bij de politie. Op grond van deze aangifte werd de groepsleider in verzekering gesteld. De medewerker erkende de seksuele contacten met de aan zijn zorg toevertrouwde minderjarige jongen. Het dienstverband werd met onmiddellijke ingang beëindigd. (Ontslagbrief 4 augustus 1987 en vonnis kantongerecht 5 februari 1988.)

Ontslag medewerker

Daarnaast werd in 1982 een aan Neerbosch verbonden medewerker ontslagen wegens veel klachten en het ontbreken van vertrouwen in hem bij de pupillen en medewerkers. Om die reden is er voor de directie een onwerkbaar situatie ontstaan, zo komt uit de ontslagbrief naar voren. Er wordt niet gesproken over seksueel misbruik, maar een van de meldingen betrof seksueel misbruik door deze persoon. Ook een van de geïnterviewde oud-medewerkers vertelt dat ze een ervaring had van seksueel grensoverschrijdend gedrag door deze persoon.

Groepsleider ontheven van taak

Midden jaren negentig wordt een persoon van zijn taak ontheven wegens problemen op de groep. Ten aanzien van deze persoon is bij Zorgbelang Gelderland een melding binnengekomen van seksueel misbruik begin jaren tachtig. Op grond van een brief aan het personeel komt naar voren dat de persoon wegens problemen op de groep (er wordt niet gesproken van seksueel grensoverschrijdend gedrag) van zijn taak is ontheven en het niet gewenst is het dienstverband te continueren (brief aan alle medewerkers die werken op 'Neerbosch', z.d., doos 1995). Of de persoon daadwerkelijk is ontslagen is niet bekend.

Personen die zijn gemeld als pleger in 1975-1985

Van de acht met naam genoemde medewerkers waarover een melding van seksueel misbruik is gedaan in de periode 1975-1985, zijn drie personen in de jaren tachtig ontslagen of door het opzeggen van vertrouwen vertrokken. Daarnaast is nog een medewerker in de jaren negentig van zijn taak ontheven.

Uit de personeelsdossiers komt naar voren dat een van de personen die als pleger is vermeld, is gestorven begin jaren tachtig. Een ander waarover is gemeld, heeft er slechts kort gewerkt. Waarom hij is vertrokken is niet te achterhalen. Van een persoon is niets bijzonders bekend.²

5.4 *Reactie op klacht over oud-directeur in 1995-1996*

Na vertrek uit Neerbosch, hebben enkele slachtoffers over het seksueel misbruik met anderen gepraat, maar geen van hen heeft een officiële klacht ingediend over een van de medewerkers. Wel vertelt een slachtoffer in 1995 bij Neerbosch over het seksueel misbruik door de directeur en door een groepsgeenoot.

Wat er met deze melding is gebeurd hebben we trachten te achterhalen op grond van gesprekken met oud-medewerkers, oud-bestuursleden, de man die directeur was in die tijd en het slachtoffer dat deze klacht heeft ingediend. Ook hebben we in het archief de volgende stukken bekeken: notulen ALV 1995-1996, notulen MT 1995-1996, in- en uitgaande brieven 1995, 1996 en Jaarverslagen 1995, 1996.³

Op grond hiervan wordt duidelijk dat het bestuur in de zomer van 1995 door een ex-pupil op de hoogte is gebracht van seksueel grensoverschrijdend gedrag door de directeur in de jaren tachtig. De klacht wordt opgepakt door de voorzitter van het bestuur en een bestuurslid. De adjunct-directeur krijgt de opdracht onderzoek te doen. Ook gaat er een brief uit naar de oud-directeur waarin staat dat hij, naar aanleiding van mededelingen van ex-pupillen betreffende het gedrag van hem, is geschorst als lid van de ALV en niet welkom is op Neerbosch. Uit deze brief komt naar voren dat er meerdere klachten zijn geweest over seksueel misbruik. In juni hebben het bestuur en de directie via de politie de adressen van zes pupillen willen achterhalen. Van twee is een adres gevonden. Waarom de adressen van die pupillen precies werden gezocht konden we niet terugvinden. We vermoeden dat dit samenhangt met de mededelingen omtrent seksueel grensoverschrijdend gedrag door de directeur.

De adjunct-directeur heeft in het kader van het onderzoek naar de klacht in juli 1995 gesprekken met drie medewerkers en doet hiervan verslag aan de directeur, tevens secretaris van het bestuur. Geen van deze medewerkers is bekend met seksueel grensoverschrijdend gedrag door de directeur, zo komt uit het verslag naar voren. Dat er jongeren bij de directeur in bad gingen, was wel bekend, ook dat niet alle jongeren het plezierig vonden dat hij zomaar de badkamer in kwam lopen om iets te pakken. Daarnaast komt naar voren dat veel kinderen bang zijn voor de groepsgeenoot waarover een klacht is ingediend. De psycholoog en adjunct-directeur hebben samen een gesprek met het slachtoffer in november 1995 en concluderen dat er sprake is geweest van een onveilige situatie waarbinnen er grensoverschrijdend gedrag heeft plaatsgevonden (verslag t.a.v. de secretaris van het bestuur, z.d.).

Het bestuurslid dat de klacht oppakte, tevens jurist, beoordeelde of strafvervolgning mogelijk was. Hij licht tijdens het interview toe waarom het bestuur na afweging geen strafklacht heeft ingediend bij de politie. Ten eerste ontbrak voldoende bewijs. Voor het bewijs is een verklaring van een volwassene over zijn kindertijd niet voldoende en er was geen ander bewijs voorhanden. Ten tweede wilde het slachtoffer in die tijd geen aangifte doen, omdat zo'n strafprocedure een te zware belasting voor hem was. Zonder een aangifte van het slachtoffer zou er nog minder bewijs zijn. 'Ik betreurde het destijds dat hij geen strafklacht wilde indienen, ik wilde hem daar graag in steunen. Je zou je kunnen voorstellen dat we onofficieel naar de politie zouden stappen, met het verhaal dat we informatie hebben dat de oud-directeur rotzooide met pupillen. Dan hadden we vervolgens namen moeten noemen, anders kan de politie niets met zo'n melding. Maar het slachtoffer twijfelde zelf heel erg over een strafrechtelijk vervolg. Wij hebben gezegd, denk erover na. Hij zei dat het hem niet ging om een strafklacht, maar om een oor te vinden, erkenning dat de problemen van hem in Neerbosch zijn ontstaan. Een reden om niet naar de politie te gaan was dat we hem wilden beschermen, want een juridische procedure heeft een enorme impact en kon problemen geven voor hem. Het was me er zeker niet om te doen hem te weerhouden van het indienen van een strafklacht. We wilden hem absoluut steunen of bijstaan.'

2 In één geval hebben we de melding van seksueel misbruik en de genoemde pleger niet nader kunnen onderzoeken binnen de beschikbare tijd.

3 De notulen van de bestuursvergaderingen over die periode waren niet te vinden in het archief.

Overigens is niet iedereen in het bestuur dezelfde mening toegedaan, zo vertelt de persoon die toen directeur was. Er waren twee groepen te onderscheiden: de ene groep was ervan overtuigd dat er seksueel grensoverschrijdend gedrag had plaatsgevonden en dat de voormalige directeur niet meer welkom was in Neerbosch, terwijl de andere groep vond dat er geen bewijs was van de verhalen en dat daarom de voormalige directeur niet geschorst kon worden. Uit het gesprek met een ander oud-bestuurslid komt naar voren dat de oud-directeur erop is gewezen dat hij beter maar niet naar Nederland kon komen, omdat hij dan aangehouden zou kunnen worden. In de ALV wordt over seksueel grensoverschrijdend gedrag van de oud-directeur niet gesproken (notulen ALV 1995, 1996).

Omdat geen strafvervolgning plaatsvindt, wordt de beslissing om de voormalige directeur te schorsen herroepen, hoewel de boodschap duidelijk blijft: u bent niet meer welkom. In de brief aan de oud-directeur staat: 'Vorig jaar bent u door het bestuur van de van 't Lindenhoutstichtingen 'Neerbosch' geschorst als lid, met het verbod het terrein van het Kinderdorp te betreden. Dit gebeurde i.v.m. mededelingen van ex-pupillen, u en uw gedrag betreffende in de periode dat u nog directeur was. Nader onderzoek leidt niet, naar het zich nu laat aanzien, tot strafrechtelijke stappen. Het bestuur is daarom, met tegenzin, tot de conclusie gekomen dat, nu u in de tussentijd geen aanleiding hebt gezien uw lidmaatschap op te zeggen, met uw schorsing niet langer enig doel gediend is.' (Brief 13 maart 1996.) De voormalige directeur zegt vervolgens zijn lidmaatschap van de Vereniging schriftelijk op (brief 23 maart 1996).

Het bestuur schreef ook het slachtoffer een brief op 13 maart 1996. Hierin wordt aangegeven dat het bestuur afziet van het zelfstandig indienen van een strafklacht, onder meer om hem niet ook als getuige te belasten, maar dat de voormalige directeur niet meer welkom is. 'Wij hopen de heer (naam oud-directeur) nooit meer te zien en hebben hem dat ook geschreven.'

5.5 *Conclusie*

Het onderzoek wijst uit dat er in de periode 1975-1985 grote verschillen waren tussen de leefgroepen wat betreft sfeer, regels en handhaving ervan. Het was in die periode normaal dat pupillen (tijdelijk) bij medewerkers woonden, of mee gingen op vakantie. Er was een omslag naar een meer gelijkwaardige omgang tussen groepsleiding en pupillen. Het opbouwen van een vertrouwensrelatie en vertrouwelijke omgang met elkaar was gewoon.

In de periode 1975-1985 bestond er bij Neerbosch geen protocol om met seksueel misbruik of ander grensoverschrijdend gedrag om te gaan. Er was evenmin een beleid op het voeren van professionele afstand en gepaste nabijheid. Wel was de norm duidelijk dat seksuele contacten of te vergaande vermenging van privéproblemen met het werk niet acceptabel waren. Er was echter weinig bewustzijn op mogelijke seksuele contacten tussen medewerkers en pupillen. Een protocol over het omgaan met seksueel misbruik of ander seksueel grensoverschrijdend gedrag kwam pas halverwege de jaren negentig tot stand. Het bestuur van de instelling moest in die tijd dus ad hoc zoeken naar een adequate omgang met affaires rond medewerkers.

Hoewel de slachtoffers zwegen of niet werden geloofd, toont het archiefonderzoek dat er wel plegers zijn ontslagen. Er zijn dus andere slachtoffers geweest die wel ruchtbaarheid hebben gegeven aan het seksueel misbruik en wel werden geloofd. Van de acht met naam genoemde medewerkers waar een melding over was, zijn er uiteindelijk drie ontslagen of uit zichzelf vertrokken wegens het opzeggen van het vertrouwen in de jaren tachtig. Daarnaast is nog een groepsleider waarover een melding was, in de jaren negentig van zijn taak ontheven. De klacht over de oud-directeur is door het bestuur opgepakt en heeft ertoe geleid dat hij niet meer welkom was op Neerbosch.

6 *Mogelijkheden tot herstel*

In dit hoofdstuk staat het heden centraal. Wat zijn de wensen van de mensen die zich hebben gemeld? Wat kan Lindenhout nog voor hen betekenen? Willen mensen gebruikmaken van de coulanceregeling? Dit beschrijven we in paragraaf 6.1. In paragraaf 6.2 gaan we in op de mogelijkheden voor Lindenhout. Daarna gaan we in op lessen voor de toekomst in paragraaf 6.3. We staan kort stil bij het huidige preventiebeleid seksueel misbruik van Lindenhout in paragraaf 6.4 en sluiten af met een conclusie in 6.5.

6.1 *Wensen van melders*

Aan slachtoffers is gevraagd wat hun wensen en behoeften zijn ten opzichte van Lindenhout. Uit de antwoorden komt een verschil naar voren tussen de melders van seksueel misbruik van voor 1975 en van die erna.

Melders van seksueel misbruik 1975-1985

Als het gaat om meldingen over de periode 1975-1985 zeggen bijna alle slachtoffers gebruik te willen maken van de coulanceregeling. Daarnaast wordt erkenning door Lindenhout van wat er is gebeurd in het verleden genoemd. Twee slachtoffers willen dat de dader wordt opgespoord en vervolgd. Eén slachtoffer wil graag (financiële) ondersteuning voor een hulpverleningstraject en een ander voor een coachingstraject in het zoeken naar werk dat bij hem past. 'Ik kan niet voelen wat ik wil. Ik weet gewoon niet wat ik wil.' Daarnaast willen enkele slachtoffers graag hun dossier inzien.

Er zijn twee personen die hun pijlen ook richten op de jeugdbescherming. Eén slachtoffer geeft aan excuses te willen van de Raad voor de Kinderbescherming omdat hij door toedoen van de Raad op Neerbosch is geplaatst. De ander vindt dat de voogd heeft gefaald in het toezicht. Zij vindt dat jeugdbescherming beter toezicht moet houden en betere begeleiding moet bieden aan voogden.

Melders van seksueel misbruik voor 1975

De meeste slachtoffers uit de periode voor 1975 geven aan dat zij het belangrijk vinden dat seksueel misbruik, zoals dat in het verleden op Neerbosch heeft plaatsgevonden, wordt voorkómen. Daarnaast wil ongeveer een kwart van de slachtoffers gebruikmaken van de coulanceregeling. Ook laat een kwart van de slachtoffers weten behoefte te hebben aan psychologische hulp of lotgenotencontact. Een enkel slachtoffer geeft aan graag zijn of haar spaargeld en/of zakgeld van toen terug te krijgen of heeft behoefte aan erkenning en/of excuses van Lindenhout. Een persoon wil graag het dossier inzien.

6.2 *Mogelijkheden van Lindenhout ten aanzien van de slachtoffers*

De mogelijkheden van Lindenhout om iets voor slachtoffers te betekenen liggen op vijf aspecten: erkenning en excuses, in gesprek gaan met individuele slachtoffers, schadevergoeding, betrekken van ervaringsdeskundigen bij het beleid en in gesprek gaan met plegers.

Erkenning en excuses

Lindenhout heeft met het instellen van het onderzoek naar seksueel misbruik in het verleden de eerste stap gezet. Erkenning dat seksueel misbruik heeft plaatsgevonden en het maken van excuses is een belangrijk gebaar. Niet alleen het seksueel misbruik, maar ook de ontkenning en het zwijgen daarover heeft ernstige traumatisering tot gevolg gehad. Openheid over seksueel misbruik is van belang voor het helingsproces van slachtoffers én instelling.

In gesprek met individuele slachtoffers

Lindhout kan, mede op grond van het onderzoek, met concrete slachtoffers in gesprek gaan en informatie geven over wat er bekend is over de maatregelen in individuele gevallen. Sommige slachtoffers willen weten of de persoon die hen heeft misbruikt is ontslagen, anderen willen de pleger niet meer tegenkomen als ze in hun buurt op straat lopen. Lindhout zou hierin kunnen bemiddelen (zie ook hieronder).

In gesprek met plegers

Door het instellen van dit onderzoek naar seksueel misbruik in kinderdorp Neerbosch heeft Lindhout de verantwoordelijkheid genomen voor wat in die tijd is gebeurd. Het heeft een proces op gang gebracht waarin het mogelijk is dat plegers zelf contact opnemen met Lindhout. De voormalige directeur heeft, mede door een bemiddelende rol van een betrokken burger, een brief geschreven waarin hij zijn spijt betuigt aan de kinderen voor onoorbare en niet gepaste handelingen tijdens zijn directeurschap van het kinderdorp Neerbosch. Deze brief is aan Lindhout gestuurd en Lindhout heeft de brief aan een van de slachtoffers gegeven. Dit kan worden beschouwd als een bemiddelende rol.

Er zijn geen andere plegers geweest die contact hebben gezocht met Lindhout. Lindhout kan echter ook slachtoffers ondersteunen die in gesprek willen met de pleger, door een bemiddelende rol op zich te nemen in samenwerking met een (op dit terrein gespecialiseerd) mediationbureau. Voorwaarde is dat slachtoffers hier behoefte aan hebben. Een van de slachtoffers heeft te kennen gegeven in gesprek te willen gaan met de pleger om te vertellen welke impact het op zijn leven heeft gehad en om te vragen waarom die persoon seksuele handelingen heeft verricht en daarmee doorging.

Sommige slachtoffers uit het onderzoek komen de pleger af en toe tegen omdat hij bij hen in de buurt woont. Zij zouden baat kunnen hebben bij een vorm van bemiddeling. Of dit zo is, hangt van veel verschillende factoren af, zoals persoonlijkheid en kwetsbaarheid van het slachtoffer en de inschatting van de reactie van de pleger. Deze factoren moeten met het slachtoffer worden besproken om tot een keuze te komen of het bemiddelingsproces kan worden aangegaan of niet. Doel van bemiddeling kan zijn erkenning van wat er is gebeurd en het aanbieden van excuses.

Financiële tegemoetkoming

Vanaf 1 september 2013 is het mogelijk voor personen, die als minderjarigen tussen 1945 en 2012 in een jeugdinstelling verbleven en seksueel misbruikt zijn door een medewerker, om een beroep te doen op de coulanceregeling. Dit geldt ook voor personen die als minderjarigen door een groepsgenoot seksueel zijn misbruikt, als voldoende aannemelijk is dat de leiding/medewerkers ervan op de hoogte waren en zij niet effectief hebben opgetreden.

De coulanceregeling heeft tot doel slachtoffers tegemoet te komen in de schade die ze ten gevolge van het seksueel misbruik hebben geleden. Slachtoffer (en nabestaanden) kunnen een beroep doen op deze coulanceregeling. Om in aanmerking te komen voor een tegemoetkoming in de schade moet er naast de verklaring van het slachtoffer ander bewijs worden geleverd, waarmee de aannemelijkheid van het seksueel misbruik kan worden vastgesteld. Verjaring doet niet ter zake. Voor 31 december 2015 moet de aanvraag tot schadevergoeding worden ingediend bij het Schadefonds Geweldsmisdrijven. De civiele kamer van de commissie van het Schadefonds Geweldsmisdrijven oordeelt na de besloten zitting, eventueel na een nader onderzoek, over de aanvraag tot schadevergoeding (Statuut voor de buitengerechtelijke afhandeling van civiele vorderingen tot schadevergoeding in verband met seksueel misbruik van minderjarigen in instellingen en pleeggezinnen). Lindhout heeft zich aangesloten bij deze regeling en zal de beslissing erkennen en haar medewerking aan de beslissing verlenen.

Betrokkenheid van ervaringsdeskundigen bij het beleid

De recent opgerichte lotgenotengroepen SKIP, Nederland Heelt en KLOK dringen erop aan dat ervaringsdeskundigheid wordt meegenomen in het opstellen van beleid (Vertrouwelijke Memo schaderegeling en bespreekpunten vanuit slachtofferorganisaties, 4 februari 2013.) Dit geldt voor het landelijk niveau. Maar ook Lindhout kan ervaringsdeskundigen betrekken bij het verder ontwikkelen van beleid rond de thematiek van seksueel misbruik, zoals de nadere invulling van het in 2013 opgestelde landelijke kwaliteitskader Voorkomen seksueel misbruik in de jeugdzorg.

Een van de slachtoffers, ook actief in een lotgenotengroep, brengt het idee van preventieteams naar voren: ervaringsdeskundigen die onaangekondigd de instelling in kunnen en met jongeren een ver-

trouwensband kunnen opbouwen. Op die manier is er een informeel toezicht en kunnen signalen eerder opgepakt worden. Het betrekken van ervaringsdeskundigen zou in samenspraak met de Raad van cliënten kunnen. Een ander slachtoffer wijst erop dat ervaringsdeskundigheid alleen niet genoeg is om anderen te kunnen begeleiden. Je moet ook scholing hebben gehad.

6.3 *Lessen voor de toekomst*

Er zijn twee belangrijke lessen te leren van dit onderzoek naar het verleden van seksueel misbruik in Neerbosch. Ten eerste dat een gesloten gemeenschap met een zwijgcultuur een voedingsbodem is voor seksueel grensoverschrijdend gedrag en ten tweede dat zonder een bewustzijn op signalen van seksueel grensoverschrijdend gedrag het bijzonder moeilijk is om seksueel misbruik te onderkennen.

Openheid en communicatie

Een belangrijke les is dat in gesloten culturen seksueel misbruik kan gedijen. Instellingen die een min of meer geïsoleerde leefwereld vormen, hebben meer kans op seksueel misbruik, zeker als er ook strikte eigen regels gelden en de instelling strak hiërarchisch is georganiseerd. Daarnaast is een geseksualiseerde cultuur een voedingsbodem voor seksueel grensoverschrijdend gedrag (Timmerman e.a., 2012). Ook komt uit onderzoek naar voren dat daar waar een overgrote meerderheid bestaat uit mannen (groepsleiding, directie en ondersteuning), er meer kans is op seksueel misbruik dan in gemengde of vrouwenomgevingen (Van de Klein, Los & Verwijs, 2013).

Om seksueel misbruik tegen te gaan is het belangrijk dat er een open cultuur is, waar contact is tussen boven (de directie) en beneden (medewerkers) en waarin mensen elkaar aanspreken op (vermeend) ongepast gedrag (directeur 1986-1996). Een open cultuur vraagt om sturing op vakbekwaamheid en dialoog, versterken van competenties en zelfreflectie. Een open cultuur betekent ook een aanspreek cultuur, waarin twijfels geuit en vragen gesteld kunnen worden, juist ook als het gaat om (vermeend) seksueel grensoverschrijdend gedrag (Lünnemann, Six, & Smit, 2012).

Openheid en respect voor de kinderen is eveneens van belang; het stimuleren van de weerbaarheid van kinderen en serieus ingaan op klachten is een voorwaarde. Open communicatie over een respectvolle en gezonde seksuele levenshouding, respectvol gedrag naar elkaar toe, is onderdeel van een open cultuur. Het gaat om oprechte interesse in kinderen en zoeken naar redenen achter hun gedrag (Lünnemann, Six & Smit, 2012). Daadwerkelijke aandacht voor wat er is gebeurd en echt luisteren naar wat het slachtoffer heeft te vertellen, komt ook als belangrijk aandachtspunt naar voren uit de gesprekken met slachtoffers. Het seksueel misbruik is erg, maar dat niet wordt geluisterd maakt de kwetsing zoveel zwaarder. Een oud-pupil: 'Het is heel belangrijk dat mensen leren luisteren, dit is misschien nog wel belangrijker dan leren praten door de slachtoffers. Veel mensen kunnen het verhaal niet aanhoren, ze lopen weg.' Dit niet willen luisteren van mensen maakt dat slachtoffers weer in de kou staan, en maakt het nog moeilijker om te helen van het misbruik.

Een open responsief klimaat binnen een lerende organisatie legt een voedingsbodem voor het bespreekbaar maken van signalen en onderbuikgevoelens. Het creëren van een open cultuur, het bespreekbaar maken van seksualiteit en seksuele weerbaarheid, en het bevragen van jongeren over hun gevoelens van veiligheid zijn daarin belangrijk.

Een oud-pupil: 'Mijn stokpaardje is een beetje het bespreekbaar maken en houden van seksueel misbruik. Maar behalve dat, vind ik het ook heel belangrijk dat omstanders, bijvoorbeeld groepsleiding, hun eventuele twijfels durven te uiten, al dan niet bij vertrouwenspersonen. Achteraf blijkt dat er mensen zijn geweest die hun twijfels hadden, maar niets durfden te doen. Dat zou ik graag anders zien'.

Niet alleen openheid binnen de organisatie is belangrijk, even belangrijk is openheid ten aanzien van externen; op die manier is er informeel en formeel toezicht. De vertrouwenspersoon die tegenwoordig werkzaam is binnen Lindenhout kan beschouwd worden als een vorm van toezicht; een blik van buiten naar binnen. Jongeren zullen met een ervaring van seksueel misbruik echter niet snel naar een vertrouwenspersoon toestappen, zo blijkt uit onderzoek hiernaar (Lünnemann, Six & Smit, 2012).

Een van de oud-medewerkers vertelt dat kinderen niet naar de psycholoog of de groepsleiding stapten in Neerbosch: 'Ik had een keer een gesprek met de kinderen in een groep over vertrouwen.

Een Surinaams meisje vertelde toen dat ze alleen als er problemen waren met haar ouders, naar de psychologe of de groepsleiding zou gaan, maar niet als er iets was met de groepsleiders, want groepsleiders houden elkaar de hand boven het hoofd. Ze zou wel naar andere kinderen toestappen, maar zeker niet naar een volwassene.'

Het idee van een preventieteam, zoals een oud-pupil voorstelde, is een manier om informeel toezicht te regelen. Een andere manier is het creëren van een follow-up, zoals dit in de jaren negentig op Neerbosch is ingesteld. Iemand van buiten de instelling bevroeg kinderen over hun tijd in Neerbosch nadat ze waren vertrokken. Dit is een manier om de instelling uit de beslotenheid te halen (directeur 1986-1996).

Bewustzijn van signalen

In de jaren zeventig en tachtig komt er aandacht voor seksueel misbruik in gezinnen, en voor de signalen welke bij kinderen kunnen duiden op seksueel misbruik. Ook wordt er gelet op seksueel uitdagend gedrag van meiden, als signaal van seksueel misbruik, maar ook als risico voor groepsleiders. Er komt meer aandacht voor het interpreteren van risico's voor de medewerkers, dan de risico's voor de kinderen, aldus Timmerman en collega's. Als sprake is van een leefklimaat met seksistische en homofobe grappen tussen collega's is het moeilijker om seksueel grensoverschrijdend gedrag te zien, te benoemen en aan te pakken (Timmerman e.a.: 136, 143).

Een geseksualiseerd leefklimaat kan een teken zijn dat seksueel grensoverschrijdend gedrag voorkomt. In de jaren negentig kwam er in Neerbosch meer waakzaamheid voor een geseksualiseerd klimaat, zo blijkt bijvoorbeeld uit het ontslag van een van de medewerkers. In het beleid dienen mogelijke signalen zorgvuldig te worden behandeld, zowel signalen over het klimaat op de groep als de interactie tussen groepsleiding en pupil, als signalen van het kind en zijn of haar sociale omgeving.

Het bespreekbaar maken van vermoedens van seksueel grensoverschrijdend gedrag van een collega is niet eenvoudig voor een groepsmedewerker. Als collega's draai je samen op de groep en werk je vanuit vertrouwen met elkaar. Vanuit het vertrouwen in elkaar is het moeilijk om signalen op te vangen. Als er een niet-pluis gevoel is, maak je dat niet eenvoudig bespreekbaar; het wordt beschouwd als een deuk in het collegiale vertrouwen. Ook kunnen medewerkers bang zijn voor repercussies. Een vertrouwenspersoon die makkelijk benaderbaar is, kan eraan bijdragen dat niet-pluis gevoelens eerder worden besproken (Lünnemann, Six & Smit, 2012: 71-72; Horwath, 2000). Een te vertrouwelijke relatie of te veel bemoeienis van de medewerker met een jongere, samengaand met dwingendheid (niet aanspreekbaar zijn) kan duiden op seksueel grensoverschrijdend gedrag. Achter onaangepast of geseksualiseerd gedrag van een pupil kan slachtofferschap van seksueel misbruik schuilgaan. Het herkennen en juist interpreteren van signalen van mogelijk seksueel misbruik is een moeilijk proces, gezien de ambiguïteit van signalen. Goede signalering vergt daarom (her- en bij)scholing, aandacht en inspanning.

Tegenwoordig is professionele afstand en gepaste intimiteit in de residentiële jeugdzorg een terugkerend thema. In de periode 1975-1985 was dat niet het geval. Een vergaande vertrouwelijke omgang tussen een pupil en groepsleider, medewerker of directeur, werd niet bevestigd of geproblematiseerd. Signalen van te vergaande intimiteit werden niet opgepakt. De balans tussen professionele afstand en intimiteit is echter precair; het gevaar bestaat dat te veel nadruk wordt gelegd op professionele afstand, in plaats van gepaste intimiteit tussen medewerkers en kinderen (zie Lünnemann, Six & Smit, 2012).

Ook een van de slachtoffers benadrukt dat een vertrouwensband juist belangrijk is. Alleen in een veilige sfeer van vertrouwen en respect durven kinderen met signalen naar buiten te komen. Te veel afstand tot het kind kan schade berokkenen bij het kind. Bovendien kunnen slachtoffers er pas over praten als er een veilige omgeving is, en zij zich veilig voelen. Hierop aansluitend zegt dit slachtoffer dat hogere straffen contraproductief kunnen zijn: voor veel slachtoffers wordt het dan nog moeilijker om aangifte te doen, omdat ze niet willen dat de plegger jarenlang in de gevangenis terecht komt. Ook de zeer sterke maatschappelijke verontwaardiging maakt het moeilijker erover te praten. Terwijl het zo belangrijk is erover te spreken; alleen daardoor kunnen plegers worden gestopt.

Met slachtoffers en oud-medewerkers is ook gepraat over signalen of plegertyperingen. Een van de slachtoffers verklaart dat in zijn ogen zo'n persoon probeert vertrouwen te winnen en je het gevoel geeft 'ik trek je hier wel uit', en als je hem dan vertrouwt, kan hij toeslaan. Hij zoekt kwetsbare

kinderen op, die nergens naartoe kunnen en niets hebben om op terug te vallen. Een ander wijst op drank; het is een signaal als ook kinderen alcohol krijgen.

Een oud-medewerker vertelt dat hij terugkijkend wel bepaald gedrag ziet: 'Het waren allemaal personen die veel deden voor de kinderen. Alles ging met een soort vanzelfsprekendheid. Maar ook toen dacht ik wel eens: 'Het zal wel, je bent wel erg overtuigd van jezelf.' Het was erg moeilijk om deze mensen op andere gedachten te krijgen. Er was een soort dwingendheid in hun gedrag. Ik had zo iets van: 'Ik pas op bij jou.'

6.4 *Huidige beleid Lindenhout: preventie*

Lindhout heeft sinds midden jaren negentig een beleid ontwikkeld ter voorkoming van seksueel misbruik. Een landelijk protocol werd geïmplementeerd, er kwam meer aandacht voor het opvragen van referenties aan de hand van een format, waar ook vragen over seksueel misbruik in stonden. Momenteel is het beleid rond seksueel misbruik onderdeel van het bredere beleid rond veiligheid. Er gelden verschillende regelingen voor verschillende situaties. Er is bijvoorbeeld een protocol *Grensoverschrijdend gedrag van medewerker naar cliënt* vastgesteld, een protocol Kindermishandeling en een visiedocument Veiligheid van kinderen. Ook is geregeld welke stappen moeten worden gezet in geval van seksueel grensoverschrijdend gedrag van een medewerker jegens een pupil.

Sinds 2013 is het landelijke kwaliteitskader *Seksueel misbruik voorkomen in de jeugdzorg* van kracht. Het kwaliteitskader is een concretisering van de aanbevelingen van de Commissie Samson en geeft handvatten voor het nader vormgeven van een beleid ter voorkoming van seksueel misbruik in de residentiële jeugdzorg. Intussen is Lindenhout begonnen met de implementatie van dit kader.

6.5 *Conclusie*

Lindhout is met het kwaliteitskader *Seksueel misbruik voorkomen in de jeugdzorg* (2013) aan de slag gegaan om het beleid ter voorkoming van seksueel misbruik in de residentiële jeugdzorg te verbeteren. Het gaat dus om verbeteren, want het beleid op dit onderwerp is vanaf midden jaren negentig in ontwikkeling.

Het beleid is gericht op het voorkomen van seksueel misbruik. Daarnaast kan aandacht voor slachtoffers van seksueel misbruik in het verleden als onderdeel van beleid worden beschouwd. De meeste slachtoffers wensen erkenning en excuses van Lindenhout en een tegemoetkoming in de schade via de coulanceregeling. Sommigen willen een gesprek met Lindenhout of willen ondersteuning bij bemiddeling tussen slachtoffer en pleger. Daarnaast zou Lindenhout in de uitwerking van het beleid ter voorkoming van seksueel misbruik gebruik kunnen maken van ervaringsdeskundigheid.

Slachtoffers wijzen overigens niet alleen op het tekortschieten van Lindenhout in de zorg voor een veilige leefomgeving. Ook voogden namen signalen of klachten over seksueel grensoverschrijdend gedrag niet serieus. Er is daarmee ook een verwijt naar de Kinderbescherming die haar controlerende taak niet goed uitoefende.

Als twee belangrijkste leerpunten uit het onderzoek naar seksueel misbruik in Neerbosch komt naar voren:

1. Het scheppen van voorwaarden voor een open, responsieve cultuur die het belang van het kind voorop stelt en die bewustzijn bevordert op signalen van seksueel misbruik.
2. Het vaststellen en ten uitvoer brengen van normen in een goed integriteitsbeleid, dat door training, scholing en een open, alerte cultuur welbewust wordt toegepast op alle niveaus: binnen de organisatie, relationeel en op individueel niveau.

Dit sluit aan bij de bevindingen van de commissie Samson.

7 *Conclusie: Leren van het verleden*

Anno 2013 zijn er meerdere meldingen van seksueel misbruik bekend in relatie tot de voormalige directeur, groepsleiders, en andere medewerkers van kinderdorp Neerbosch. Maar in de periode 1975-1985 werd hierover gezwegen. Wat is er gebeurd in de periode 1975-1985?

In paragraaf 7.1 gaan we in op het seksueel misbruik in kinderdorp Neerbosch in de periode 1975-1985 en de maatregelen die in de loop der tijd zijn genomen, Vervolgens beschrijven we welke maatregelen slachtoffers wensen, ook jegens de plegers (paragraaf 7.2). Tot slot gaan we in op de vraag wat geleerd kan worden van het verleden voor de organisatiecultuur en het integriteitbeleid in het heden (paragraaf 7.3).

7.1 *Kinderdorp Neerbosch en seksueel misbruik*

Kinderdorp Neerbosch

Kinderdorp Neerbosch was een dorp met eigen voorzieningen. Vanaf de jaren zeventig druppelde het gedachtegoed van de sixties het kinderdorp binnen en ontstonden er meer egalitaire verhoudingen tussen directie en medewerkers en tussen medewerkers en pupillen. Normen en waarden over omgangsvormen veranderden. Er waren grote verschillen in omgangsvormen, regels en handhaving ervan tussen de verschillende leefgroepen. Werk en privé liepen door elkaar; het was heel normaal dat pupillen tijdens vakantie en weekenden meegingen met medewerkers.

Hoewel de gesloten gemeenschap door de democratiseringsgolf werd opengebroken, bleef het in de kern een gesloten gemeenschap waar een cultuur heerste van zwijgen; kritische vragen over gedrag van groepsleiding of directie waren (nog) nauwelijks mogelijk.

Een beleid op het voorkomen van seksueel misbruik in de instelling ontbrak. Wel kwam er vanaf eind zeventiger jaren aandacht voor meisjes die slachtoffer zijn van seksueel misbruik in het gezin. Ook was er aandacht voor seksueel uitdagend gedrag van seksueel misbruikte meisjes en het risico dat dit gedrag kon vormen voor groepsmedewerkers. Er was weinig besef van risico's van seksueel grensoverschrijdend gedrag van medewerkers naar pupillen toe, noch van seksueel misbruik tussen pupillen onderling.

Meldingen seksueel misbruik

Er zijn meldingen van tien slachtoffers binnengekomen over seksueel misbruik in de jaren tussen 1975 en 1985. Drie meldingen betroffen de directeur, de andere meldingen betroffen acht medewerkers: zeven mannelijke groepsleiders en een persoon die in een medische functie was verbonden aan Neerbosch. Drie meldingen betreffen (ook) groepsleden. Er is geen samenhang gevonden tussen het seksueel misbruik van de directeur en seksueel misbruik door anderen.

Acht mannen en twee vrouwen hebben melding gedaan van seksueel misbruik. Het misbruik duurde enkele maanden of enkele jaren, op een geval na, waar sprake was van een eenmalige verkrachting. Het seksueel misbruik vond in de meeste gevallen plaats in een-op-een relaties tussen medewerker en pupil. Er is één melding van seksueel misbruik onder leiding van een groepsleider met twee of meer jongens. Daarnaast zijn er twee meldingen over seksueel misbruik tussen groepsleden: is er een melding van gedwongen seks in groepsverband door oudere jongens en een melding van seksueel misbruik door een oudere mannelijke groepsleden (een-op-een).

Uit de meldingen van slachtoffers komt naar voren dat de seksuele gedragingen van de directeur bestonden uit strelen, aftrekken en orale bevrediging. Dit vond onder meer plaats in bad. Dit waren ook de seksuele gedragingen van de medewerkers, en daarnaast was sprake van anale penetratie door

vier medewerkers en geslachtsgemeenschap door een medewerker. De slachtoffers hebben allemaal fysieke en psychische klachten en/of slikken dagelijks pijnstillers of antidepressiva.

Geen vermoedens van seksueel misbruik door de directeur in periode 1975-1985

Uit de gesprekken met oud-medewerkers en oud-bestuursleden blijkt niets van een vermoeden van seksueel misbruik door de directeur in de periode dat hij die functie uitoefende. De slachtoffers praatten er in die tijd ook niet over met groepsleiders of psychologen. Ook onderling spraken ze er niet over. Uit de dossiers van de pupillen die zich gemeld hebben en het personeelsdossier van de directeur is geen directe verwijzing naar seksueel overschrijdend gedrag met jongeren te vinden.

Dat medewerkers geen besef hadden van het seksueel misbruik door de directeur in die tijd, is deels te verklaren uit het feit dat hij heel open was over de contacten met jongeren. Hij was ook open over het in bad gaan van jongeren bij hem thuis; deels gebeurde dit op therapiebasis. Het paste in het patroon waar werk en privé door elkaar liepen. Door zijn status als directeur werd niet getwijfeld aan zijn uitleg.

De literatuur laat zien dat seksueel misbruik vooral lijkt voor te komen in van de buitenwereld geïsoleerde jeugdinstellingen waar een charismatisch leider een geseksualiseerde cultuur creëert en waar het voor jongeren moeilijk is om zich daaraan te onttrekken. Kinderen worden uitgenodigd en krijgen privileges, waardoor een sfeer van ‘topdogs’ ontstaat die zwijgen over wat er plaatsvindt. Zoiets lijkt ook op te gaan voor de situatie in de periode 1975-1985; de directeur vroeg kinderen langs te komen, verschaftte ze privileges (chips, cola, televisie kijken, in bad gaan, cadeautjes) waardoor de slachtoffers zich uitverkoren voelden.

Weinig besef van seksueel misbruik door medewerkers

De slachtoffers van seksueel misbruik door medewerkers praatten niet makkelijk over het seksueel misbruik met groepsleiding of groepsleden, laat staan dat zij een officiële klacht indienden. De slachtoffers die er wel over spraken met een groepsleider of voogd, werden niet geloofd.

Uit de gesprekken met oud-medewerkers komt naar voren dat enkelen afweten van één ontslag wegens seksueel misbruik door een groepsleider begin jaren tachtig. In het algemeen was er weinig besef van seksueel grensoverschrijdend gedrag door groepsleiding en andere medewerkers. ‘Ik wist het niet, ik was in die tijd naïef’, is een opmerking die vaak is gemaakt door de oud-medewerkers. Dit komt overeen met wat Timmerman en haar collega’s vonden toen zij sleutelfiguren ondervroegen over seksueel misbruik in de jaren zeventig en tachtig.

Ontslagen wegens seksueel misbruik en reactie op klacht over directeur

In de personeelsdossiers van de door melders genoemde plegers is sporadisch een directe verwijzing naar seksueel overschrijdend gedrag te vinden. Acht medewerkers zijn met naam genoemd. Uit de dossiers wordt duidelijk dat er van deze acht medewerkers waarover een melding was, uiteindelijk drie zijn ontslagen of uit zichzelf zijn vertrokken. Dat laatste gebeurde in de jaren tachtig wegens het opzeggen van het vertrouwen. Ook blijkt uit een brief aan de medewerkers dat een groepsleider waar een melding over was, in de jaren negentig van zijn taak is ontheven.

Naar aanleiding van een klacht in 1995 over seksueel misbruik door de toenmalige directeur heeft het bestuur uitgezocht of strafrechtelijke vervolging mogelijk was. Het bestuur achtte dit niet mogelijk. Wel is aan de oud-directeur duidelijk gemaakt dat hij niet meer welkom was op Neerbosch.

7.2 Gewenste maatregelen

Wat kan Lindenhout nog doen voor de slachtoffers toe kunnen plegers ter verantwoording worden geroepen?

Door slachtoffers gewenste maatregelen

Bijna alle slachtoffers verklaren gebruik te willen maken van de coulanceregeling. Daarnaast wordt erkenning door Lindenhout van wat er is gebeurd in het verleden gewenst. Twee slachtoffers willen dat de dader wordt opgespoord en vervolgd. Een enkel slachtoffer wil dat niet alleen Lindenhout excuses aanbiedt, maar ook de Kinderbescherming; zij hebben gefaald in het houden van toezicht en voogden hadden beter begeleid moeten worden.

Mogelijkheden voor Lindenhout naar slachtoffers toe

Aan de door slachtoffers geuite wensen kan Lindenhout grotendeels voldoen. Lindenhout kan geen plegers opsporen en vervolgen, dat is de taak van politie en openbaar ministerie. Zaken uit die periode zijn inmiddels verjaard. Overigens: ook als zaken niet zijn verjaard is bewijs op grond van een verklaring van een volwassene over zijn of haar verleden niet voldoende. Lindenhout kan wel in gesprek gaan met individuele slachtoffers en hen informeren over wat er bekend is aan maatregelen die zijn genomen. Ook kan in dat gesprek onderzocht worden of het slachtoffer een bemiddeling wil met de pleger. Lindenhout kan daarin ondersteuning bieden. De brief die de voormalige directeur aan het bestuur en de slachtoffers heeft geschreven om zijn spijt te betuigen voor onoorbaar gedrag, kan worden gezien als een gevolg van het onderzoek naar seksueel misbruik in Neerbosch.

Naast erkenning en het maken van excuses in het openbaar, heeft Lindenhout zich achter de coulanceregeling geschaard. De instelling zal meewerken aan het uitvoeren van de genomen beslissing omtrent tegemoetkoming in de schade. Tot slot kan Lindenhout ervaringsdeskundigen betrekken bij de nadere vormgeving van het beleid ter voorkoming van seksueel grensoverschrijdend gedrag.

7.3 Organisatiecultuur en integriteitbeleid

Er zijn twee belangrijke lessen te leren van het seksueel misbruik in Neerbosch. Ten eerste dat een gesloten gemeenschap met een zwijgcultuur een voedingsbodem kan zijn voor seksueel misbruik. In een open responsief klimaat kan seksueel misbruik eerder aan het licht komen en kunnen maatregelen genomen worden om het te stoppen. Een open klimaat betreft de organisatie als geheel, de betrekkingen tussen de medewerkers, de relatie tussen medewerkers en kinderen binnen de leefgroepen of gezinnen, en de relatie naar de buitenwereld. Dit betekent: het aanspreken van medewerkers op seksueel grensoverschrijdend gedrag of vreemd gedrag, het stimuleren van de weerbaarheid van kinderen en van de openheid over seksueel gezond en grensoverschrijdend gedrag. Een open responsief klimaat binnen een lerende organisatie legt een gezonde voedingsbodem voor het bespreekbaar maken van signalen en onderbuikgevoelens. De tweede les sluit hierop aan.

Zonder een bewustzijn op signalen van seksueel grensoverschrijdend gedrag van medewerkers is het bijzonder lastig om dit seksueel misbruik te onderkennen. Vanaf de jaren tachtig wordt men oplettender voor signalen van kinderen die zijn misbruikt in het gezin, maar er is nauwelijks aandacht voor signalen van seksueel misbruik door medewerkers van pupillen. Voor medewerkers is het moeilijk om signalen bij collega's van seksueel grensoverschrijdend gedrag te onderkennen, omdat vertrouwen in elkaar een noodzakelijke voorwaarde is om goed met elkaar te kunnen werken. Het uitspreken van een vermoeden van seksueel misbruik is een teken van wantrouwen en een beschuldiging. Dit maakt het serieus nemen van onderbuikgevoelens zo precair.

Uit het onderzoek komen twee aspecten naar voren die van belang zijn voor het integriteitbeleid. Als het gaat om het aannamebeleid kan het sollicitatiegesprek ingaan op het omgaan met situaties die kunnen duiden op seksueel misbruik tussen medewerkers en pupillen. Tijdens de dienstbetrekking dienen medewerkers geschoold te worden in het opvangen van mogelijke signalen, zowel van het klimaat op de groep, als de interactie tussen groepsleiding en pupil, als signalen van het kind en zijn of haar sociale omgeving. Een geseksualiseerd klimaat in een leefgroep kan een teken zijn dat seksueel grensoverschrijdend gedrag voorkomt. Een te vertrouwelijke relatie of te veel bemoeienis van de medewerker met een jongere kan duiden op seksueel grensoverschrijdend gedrag. Het herkennen en juist interpreteren van signalen van mogelijk seksueel misbruik is een moeilijk proces, gezien de ambiguïteit van signalen. Dit vraagt om continue aandacht en training op dit onderwerp, zodat medewerkers vakbekwaam en responsief zijn om signalen te herkennen, deze te bespreken met collega's en ook met de jongeren zelf.

Literatuur

Bewogen door kinderen. Een pedagogische geschiedenis... (2013). Arnhem, Lindenhout.

Boutellier, H. & Lünemann, K.D. (2007). Dokteren aan disciplineren. Noties achter straf en zorg bij mensen met een psychische of psychiatrische stoornis die crimineel gedrag (kunnen) vertonen. In: RMO, *Straf en zorg: een paar apart*. SWP uitgeverij.

Dekker, J.H. (2012). *Jeugdzorg in Nederland 1945-2010*. (Deelrapport 1). Commissie Samson.

Horwath, J. (2000). Childcare with Gloves on: Protecting Children and Young People in Residential Care. *British Journal of Social Work*, 30, 179-191.

Ministerie van Volksgezondheid, Welzijn en Sport. *Kwaliteitskader Seksueel misbruik voorkomen in de jeugdzorg* (2013).

Klein, M. van der, Los, V. & Verwijs, R. (2013). *In veilige handen met gratis VOG. Evaluatieonderzoek integriteitinstrumenten ter voorkoming van seksueel overschrijdend gedrag in het vrijwilligerswerk*. Utrecht: Verwey-Jonker Instituut.

Lünemann, K.D., Klein, M. van der & Steketee, M. (2013). *Leren van Neerbosch: Seksueel misbruik in de jaren 1975-1985: Conclusies en aanbevelingen*. Utrecht: Verwey-Jonker Instituut.

Lünemann, K.D., Six, F.E. & Smit, W. (2012). *Seksueel misbruik in de jeugdzorg. Governance vanuit het kindperspectief*. (Deelrapport 2b). Commissie Samson.

Nachtegaal, M.H. (2012). *Gerapporteerde problemen van slachtoffers van seksueel misbruik in de kindertijd. Een meta-review*. (Cahier 2012-06), Den Haag: WODC.

Met zorg omringd en toch niet veilig. Seksueel misbruik van door de overheid uit huis geplaatste kinderen, 1945 tot heden (2012). Commissie Samson. Amsterdam: Boom.

Timmerman, M.C., Schreuder, P.R., Harder, A.T., Dane, J., Klein, M. van der & Walhout, E.C. (2012). *Aard en omvang van seksueel misbruik in de residentiële jeugdzorg en reacties op signalen van dit misbruik 1945-2008*. (Deelrapport 6). Commissie Samson.

Bijlage 1: Lijst van geïnterviewden naar functie

Periode 1975-1985

Pedagogisch coördinator, man
Psycholoog, man
Psycholoog, vrouw
Docent, man
Groepsleider, man
Bestuurslid en voorzitter, vrouw
Adjunct-directeur, man

Periode 1986-1996

Directeur
Bestuurslid, man

2013

Vertrouwenspersoon, vrouw
Beleidsmedewerker, man
Vertegenwoordiger Raad van Cliënten, man
Betrokken burger, man

Slachtoffer in periode 1975-1985

Slachtoffer, vrouw
Slachtoffer, vrouw
Slachtoffer, man
Slachtoffer, man
Slachtoffer, man

Bijlage 2: Verantwoording archiefonderzoek

Tijdens het archief- en dossieronderzoek is het volgende materiaal uit de periode 1975-1986 en de periode 1995,1996 bekeken:

- Jaarverslagen 1975-1996
- Richtlijnen voor het personeel: Zwarte boek, protocol sexueel misbruik uit 1996 e.d., Stukken uit 1974 en 1986
- Persoonsdossiers van het personeel (1945-1996 wanneer aanleiding bekeken)
- enkele foto's
- In- en uitgaande brieven 1995, 1996
- Pupillendossiers (1945-1996 wanneer aanleiding bekeken)
- Groepssamenstellingen periode 1978-1984
- Notulen van Pedagogisch Beraad (1975-1986)
- Notulen van bestuursvergaderingen (1975-1986; 1995, 1996)
- Notulen van Algemene Leden Vergaderingen (1975-1998)
- Notulen MT : 1995, 1996

Bijlage 3: Format meldingen Zorgbelang Gelderland

Registratie meldingen Neerbosch - Oud-cliënten/ (Oud-)medewerker

Gegevens Melder

Naam	
Adres	
Telefoonnummer Vaste nummer: Mobiele nummer:	
Geboortedatum	
Geslacht	
E-mailadres	
Contact via: telefoon mobiel 0 mail	

Gegevens plaatsing Neerbosch

Naam van groep (indien meerdere groepen, graag aangeven)	
Periode verblijf (indien mogelijk start en einddatum)	

Melding misbruik

Naam dader(s)	
Functie van dader(s)	
Periode van misbruik	
Is er een formele klacht ingediend (bij instelling of aangifte)	
Aard en ernst van seksueel misbruik en grensoverschrij- dingen	
Zijn er meerdere slachtoffers bekend	
Heeft u wensen of verwachtingen ten aanzien van Linden- hout?	

Algemene vragen

Geeft u toestemming om onderzoeksgegevens door te geven aan Verwey/Jonker?	ja nee
Geeft u toestemming aan Verwey Jonker om uw kinddossier op te vragen?	ja 0 nee
Mag Verwey-Jonker u indien wenselijk benaderen voor verdiepende informatie?	ja 0 nee
Wilt u kopie ontvangen van meldingsformulier?	ja nee mail / post
Heeft u uw verhaal voldoende kunnen vertellen? Mogelijkheid tot terugbellen aanbieden.	
Heeft u behoefte aan nazorg n.a.v. deze melding? Mogelijk aanbieden om contact op te nemen met Slachtofferhulp Nederland. Mocht dit niet aansluiten dan telefoonnummer psychologen Limetree	
Wilt u benaderd worden door een lotgenotenorganisatie?	ja 0 nee
Overige opmerkingen/vragen	
Check: is er medegedeeld dat dit een onderzoek is en geen aangifte?	ja 0 nee
Heeft u behoefte om contact met de zedenpolitie te hebben om aangifte te doen? Zio ja, naam doorgeven van personen bij Politie Noord Oost Gelderland (namen van politieagenten)	

Colofon

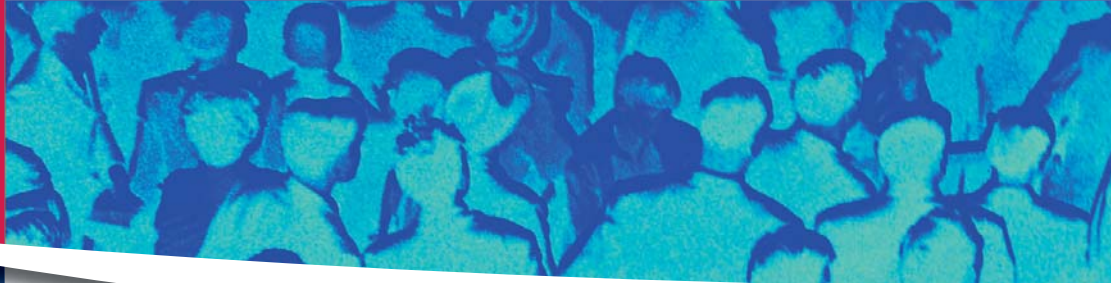
Opdrachtgever	Lindhout
Auteurs	Mr. dr. K.D. Lünemann Mr. drs. L.F. Drost Dr. M. van der Klein
Omslag	Ontwerppartners, Breda
Uitgave	Verwey-Jonker Instituut Kromme Nieuwegracht 6 3512 HG Utrecht T (030) 230 07 99 E secr@verwey-jonker.nl I www.verwey-jonker.nl

De publicatie kan gedownload worden via onze website:
<http://www.verwey-jonker.nl>.

ISBN 978-90-5830-609-8

© Verwey-Jonker Instituut, Utrecht 2013.

Het auteursrecht van deze publicatie berust bij het Verwey-Jonker Instituut.
Gedeeltelijke overname van teksten is toegestaan, mits daarbij de bron wordt vermeld.
The copyright of this publication rests with the Verwey-Jonker Institute.
Partial reproduction of the text is allowed, on condition that the source is mentioned.

Het Verwey-Jonker Instituut deed op verzoek van Lindenhout onderzoek naar mogelijke misstanden en misbruik bij voormalig kinderdorp Neerbosch in de periode 1975-1985. Dit gebeurde na meldingen die binnenkwamen na het uitkomen van het rapport van de commissie Samson. De belangrijkste onderzoeksvragen waren: het zichtbaar maken van patronen van seksueel misbruik in die periode en de lessen die het huidige Lindenhout kan leren van de gebeurtenissen. Het rapport gaat in op meldingen van slachtoffers en oud-medewerkers en bevat aanbevelingen tot het nemen van maatregelen om seksueel misbruik van jongeren te voorkomen.

Deze publicatie rapporteert over de opzet en bevindingen van het onderzoek.

